

TEMA: MIKROFINANS

Angriper myter om mikrokreditt

Internasjonal ekspertise er kritisk til mikrofinans-satsingen i fattige land. – Mytene om mikrokreditt-suksessene er mange, men det meste er feil, fastslår seniorrådgiver Richard Rosenberg i donorenes ekspert-gruppe CGAP.

Norsk bistandssatsing på mikrokreditt har vokst seg sterk de siste årene. I dag er over 700 millioner norske kroner satt i sirkulasjon i Afrika, Asia og Latin-Amerika.

Utenriksdepartementet legger nå den norske satsingen under lupen. **side 8, 9, 10 og 11**

ALEXANDRIA:

Gigant-biblioteket reiser seg

Rundt 1000 personer – blant dem elektroingeniøren Doha Salah el Guerzawi (bildet) – arbeider dag og natt med å slutføre det gigantiske Alexandria-biblioteket i Egypt, som er tegnet av norske arkitekter og støttet av NORAD. **side 12 og 13**

bistandsaktuelt

fagblad om utviklingssamarbeid · nr.1 · 1999

Hjelper norsk bistand de aller fattigste?
side 5

Freds-korpset må legges om, mener UD
side 7

Savimbi trapper opp i Angola
side 14

Forsker-kritikk av NGO-støtte

«Bistandsgivere lager speilbilder av seg selv i mottakerlandene»

– Når donorene overfører store beløp til frivillige organisasjoner i et annet land, må det tenkes nøye igjennom hvilken type sivil sektor man bidrar til å skape, sier utviklingsforskeren Terje Tvedt (bildet).

Han mener at norske og internasjonale bistandsorganisasjoner, som oftest, skaper «speilbilder» av sitt eget organisasjonssamfunn i mottakerlandene. De er dessuten lite bevisst på

hvordan utbyggingen av frivillige organisasjoner (NGOer) kan svekke offentlig sektor.

Vestlig bistand kanaliseres i stadig større grad gjennom frivillige organisasjoner, mens det totale bistandsvolumet minker. I Norge utgjorde de statlige bistandsoverføringene via norske og utenlandske frivillige organisasjoner over 2 milliarder kroner ifjor.

side 4

FOTO: REIDUN ROALD

Kirkens Nødhjelps representant i Mali, Valbjørg Hoaa.

KN vanner demokrati i tørre Mali
side 15

KRONIKK: Bistand med byfobi
side 20

FOTO: ODD IGLEBÆK

Bistands-bonanza i Bosnia

■ Det er gode tider for bistandseksperterne i Sarajevo - der hvite jeoper kjører i kø gjennom sentrumsgatene. Etter krigen har utenlandske eksperter og diplomater strømmet til Bosnia og utgjør i dag en stab på langt over tusen mennesker.

■ Samlet koster de utenlandske ekspertene over en milliard kroner årlig i lønninger, boliger, biler, hjemreiser, etc. Dette er dobbelt så mye som de totale kostnadene ved omlag 70 000 hus som er satt i stand siden krigen.

■ Utenlandske overføringer til Bosnia utgjør 2000 kroner per innbygger per år. I fattige afrikanske land er det snakk om 200 til 300 kroner per person i året. Bistandsaktuelt har besøkt det krigsrammede landet. **side 16, 17 og 18**

Er kvinnerettet bistand luksus?

DEBATT

AV KARI METTE MONSEN

Forholdet mellom kjønnene er viktig for å forstå hvordan makt og privilegier er fordelt i et samfunn. Norsk bistand skal bidra til en mer rettferdig fordeling av godene i verden, noe som ikke lar seg gjøre hvis ikke kvinnene får delta i den økonomiske og sosiale utviklingen på lik linje med menn.

Utenriksdepartementet ga i august 1997 ut heftet «Strategi for kvinne- og likestillingsrettet utviklingssamarbeid». Strategien baserer seg på mange års erfaring fra bistandssamarbeid og på anbefalingene fra Kvinnekonferansen i Beijing. Dette heftet gir gode retningslinjer for alt bistandsarbeid.

De frivillige organisasjonene er med på å implementere norsk bistandspolitikk. For å få det til er det behov for økt generell kompetanse om likestilling og årsaker og sammenhenger hos bistandsarbeidere. Bistandsprosjektene har ulike konsekvenser for kvinner og menn. Ofte trekkes konklusjoner på feil grunnlag. Organisasjon A tror at kvinnene i land B ikke er interessert i jobb hvis de ikke søker, mens faktum er at kvinnene aldri ble informert om de ledige jobbene.

Det er ofte slik at vi ikke når fram til kvinnene med de samme kanalene som vi bruker for å nå menn. Skal vi mobilisere kvinner, må det gjøres med egne tiltak og i kvinnenes egne miljøer. Mye av den humanitære bistanden har kvinner og barn som målgrupper. Utfordringen ligger i å sikre at kvinnenes lokale erfaringer legges til grunn for prosjektene.

Fortsatt eksisterer det holdninger blant bistandspersonell som at det å snakke om likestillingsperspektivet i et krigsherjet land, er luksus. Med andre ord skal mennene først sørge for fred, gjenoppbygging og økonomisk vekst før kvinnenes rolle skal drøftes. Med en slik holdning sier man at kvinners rettigheter ikke er menneskerettigheter, men en luksus for Vestens kvinner.

Det er i dag bred internasjonal

Hjelpeorganisasjonene må også se på seg selv. Patriarkalske organisasjoner signaliserer ikke likestilling, skriver artikkelforfatteren.

enighet om at likestilling mellom kjønnene er et bidrag til og en forutsetning for bærekraftig utvikling. Dette ser også de fleste norske bistandsarbeidere helt klart. Problemet er å vite hvordan en i praksis bidrar til likestilling. De land vi har bistandssamarbeid med har ofte kvinneundertrykkende tradisjoner. Det er stor enighet om at kvinnene skal med i såvel planlegging som gjennomføring av prosjekter, men i praksis er det vanskelig. Kvinner har ofte nok med å sørge for mat til seg selv og familien og lite tid til å diskutere demokrati og deltagelse. De er heller ikke vant til å tenke på seg selv og på egne behov og vil ofte ha vanskelig for å uttrykke hva slags endringer de ønsker. I hvert fall hvis det er snakk om behov utover det som vil lette den daglige børa.

Det er bra at NORAD sier så klart at kvinnene skal med. Da kan ikke de som jobber med bistand gjemme seg bak tradisjonene i de landene de opererer. Det må jobbes offensivt for å trekke kvinnene med. Og der er all grunn til å være på offensiven. Bistand er viktig for å få en mer rettferdig fordeling av verdens goder. Norske bistandsarbeidere kan ikke og skal ikke endre folks holdninger og atferd, men de skal være katalysatorer. Er de defensive, hindrer de den demokratiske utviklingen i et land i stedet for å fremme den.

”

Fortsatt eksisterer det holdninger blant bistandspersonell som at det å snakke om likestillingsperspektivet i et krigsherjet land, er luksus.

Kari Mette Monsen har vært Gender Adviser (kvinnekoordinator) for Norsk Folkehjelp i Angola.

De frivillige organisasjonene må fortsette skoleringsarbeidet på kjønnsbevisst planlegging og konsekvensanalyse for å bedre kvaliteten på bistanden. De må også se på rekruttering og likestillingsperspektivet i egne organisasjoner.

Hvem er det som leder «De fem store» i Norge? Hvor mange kvinnelige stedlige representanter finnes i forhold til menn? En patriarkalsk organisasjon signaliserer ikke likestilling. NORAD må fortsette å støtte initiativer som fremmer deres egen strategi. I det ligger også at de må kunne stoppe bevilgninger til prosjekter som ikke fremmer likestilling. Det er behov for bedre rapporteringsrutiner og NORAD burde komme med noen helt klare kriterier som må oppfylles for at et prosjekt skal få støtte.

Arbeidet for likestilling er en lang prosess. Det er ikke tid til å somle lenger. Bistandsorganisasjonene har ikke rett til å lure verken norske skattebetalere eller målgruppene for bistandsprosjekter med å overse det som UD skriver i innledningen til strategien; «Utviklingen kan ikke bli bærekraftig hvis ikke kvinnene deltar fullt ut i utviklingsprosessen og får del i fremskrittene som gjøres.»

NORAD

DIREKTORATET FOR
UTVIKLINGSHJELP
NORWEGIAN AGENCY FOR
DEVELOPMENT COOPERATION

Tollbugt. 31, Oslo.

Åpningstid: 12-15.

Tlf.: 22 31 44 53. Fax: 22 31 44 74.

Epost: informasjonssenteret@norad.no

FLYKTNINGERÅDET

Interessert i mennesker på flukt?

Da bør du tegne gratisabonnement på våre publikasjoner.

På Flukt AKTUELT (6 nr./år)
– går «bak» nyhetene – forklarer årsaker og sammenhenger

På Flukt TEMA (4 nr./år)
– gir dypere innsikt i historie, konflikter og viktige problemstillinger

eller andre temautgivelser fra Flyktningerådet.

Ring oss på telefon **23 10 98 00**, eller oppsøk oss på internett: www.nrc.no

bistands
aktuelt
Fagblad om utviklingssamarbeid
nr. 1/99 – 2. årgang

Ansvarlig redaktør:
Raymond Johansen

Redaktør:
Gunnar Zachrisen

E-mail:
gunnar.zachrisen@norad.no

Journalister:
Bibiana Dahle Piene
Odd Iglebæk

Redaksjonsråd:
Karen Brit Feldberg,
Høgskolen i Oslo,
Patrik Ekløf,
Fellesrådet for Afrika,
John Jones,
Diakonhjemmets
Internasjonale Senter,
Bjørn Johannessen,
underdirektør NORAD

Postadresse:
Boks 8034 Dep.,
0030 Oslo

Kontoradresse:
Tollbugt. 31, Oslo

Telefon sentralbord:
22 31 44 00

Telefon redaksjon:
22 31 46 47/
22 31 46 46

Fax: 22 31 44 74

Design / produksjon:
OK grafisk byrå as

Trykk:
Media Øst Trykk AS,
Lillestrøm

Abonnement:
Bistandsaktuelt,
c/o Norsk Fredskorpssamband
Drift A/S, boks 6747
St. Olavs plass, 0130 Oslo.
Telefon: 22 99 46 00.
Fax: 22 99 46 01.

Abonnementet er gratis.

Artikler i Bistandsaktuelt
uttrykker ikke nødvendigvis
et offisielt syn.

Utgiver:
NORAD
DIREKTORATET FOR
UTVIKLINGSHJELP
NORWEGIAN AGENCY FOR
DEVELOPMENT COOPERATION

ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:
29. januar 1999

MÅNEDENS SITAT:
«Begivenheter er nyheter, langsiktige tendenser er det sjelden.»

Fredsforsker Nils Petter
Gleditsch i Aftenposten
12. januar 1999.

Det krigsherjede Angola

LEDER

Borgerkrigen i Angola har blusset opp igjen, tusener er drept og titusener er drevet på flukt i sitt eget land. I byer som Luena og Kuito bor folk i overfylte flyktningeleirer. Avlingene og maten ble igjen ute på landsbygda. I tillegg til sulten lever de i en uutholdelig frykt for at de skal bli de neste ofrene i denne meningsløse krigen. Det rustes opp og alle fordømmer krigen, i sterke ordelag.

FNs sikkerhetsråd har fattet sine beslutninger og besluttet at de skal lese teksten for UNITAs mangeårige leder Jonas Savimbi. Avanserte våpen fra både Tsjekkia og Sør-Afrika blir smuglet inn. Lykkejegere og leiesoldater har også gode vilkår i denne krigen. En som ikke har gode vilkår er derimot FN-utsendingen Diallo fra Guinea Conacry, generalsekretær Kofi Annans håndplukkede mann. Han har jobbet lenge for å komme i kontakt med Savimbi for å fortelle ham hva verdenssamfunnet mener om at han igjen har startet en borgerkrig. Fordømmelsen er massiv og det brukes sterke ord. Det fremsettes trusler.

Men har Savimbi egentlig noe å frykte? Vil verdenssamfunnet reagere på noen annen måte enn med fortsatte papirresolusjoner? Nei, sannsynligvis har de nok med Saddam Hussein og Slobodan Milosevic. Og det er neppe graden av grusomhet som er utslagsgivende for valget av oppmerksomhet fra FN og NATO. Det er også betimelig å spørre om et menneskeliv i Afrika er mindre verdt enn andre steder?

At FN har så dårlige erfaringer fra Somalia og at situasjonen i Angola er så uoversiktlig kan bare et stykke på vei unnskyldte verdenssamfunnets unnfalighet. Ethvert menneskeliv må veie like tungt uavhengig av geografi og hudfarge, dette er avgjørende for en organisasjon som FN. Det er selvsagt ikke bare FN som gjenspeiler de valgene som foretas internasjonalt – også stater og frivillige organisasjoners handlinger gir en pekepinn. Vi vet at en bosnier mottar ti ganger så mye hjelp som en afrikaner. Dette forteller mest om hvor lite som går til Afrika.

Angola – dette vanvittig rike landet – er kanskje et av verdenssamfunnets største paradokser. Så mye vilje fra det internasjonale samfunnet til å investere og utnytte oljeresurser og diamanter, samtidig så ignorante i forhold til å bidra til fred. Det triste faktum er at unger utenfor Basra i Irak har mer å frykte fra verdenssamfunnet enn Jonas Savimbi og hans leiesoldater. Stakkars Diallo, FNs ensomme utsending til Angola.

RJ

Det triste faktum er at unger utenfor Basra i Irak har mer å frykte fra verdenssamfunnet enn Jonas Savimbi og hans leiesoldater.

Hvem:
Torild Skard (62). 1994-98; UNICEFs regiondirektør for Vest- og Sentral-Afrika. 1990-94; spesialråd i UD. 1986-1990; eksp. sjef i DUH/UD. 1984-86; UNESCO-direktør med ansvar for kvinnespørsmål i Paris. Før dette bl.a. stortingsrepresentant for SV (1973-77) og Norges første kvinnelige lagtingspresident.

Tema:
Bistand og demokratiutvikling i Afrika.

– Mindre demokrati-arroganse, takk!

– Det finnes ingen enkle løsninger når det gjelder demokrati-utvikling i Afrika, sier Torild Skard.

FOTO: ODD IGLEBÆK

– Jeg har et ønske om mer ydmykhet og mer forståelse i vestlige land for at det sjelden finnes enkle løsninger. Demokrati er mye mer enn valgsedler i urnene. Dette sier Torild Skard, sentral administrator i norsk og internasjonal bistand.

• ODD IGLEBÆK

Like før jul kom hun tilbake etter fire år i Abidjan, hovedstaden i Elfenbenskysten. Her ligger UNICEFs hovedkontor for 23 land. Om kort tid er hun tilbake i Utenriksdepartementet, denne gang som spesialrådgiver i Planleggings- og evalueringsetheten.

– En sentral grunn til at jeg tok jobben i Afrika var den frustrasjonen jeg opplevde ved sider av bistandsarbeidet i Norge. Særlig ble det følbart i arbeidet med kapitlet om demokratiutvikling i Stortingsmelding nr. 51 (1991-92).

Utkastene jeg fikk på mitt bord beskrev stort sett hvor udemokratisk Afrika var. Jeg fikk ikke dette til å gå i hop med afrikanernes lange tradisjon med konsensusløsninger framfor avstemninger eller konfrontasjoner. Og dette slapp ikke taket i meg.

– Nå som jeg har hatt muligheten til å se det hele på nært hold, vil jeg holde fast på at vi ofte er arrogante og uvitende. Afrikanere vet vanligvis langt mer om Europa enn hva vi vet om Afrika, og vår innsats når det kommer til demokrati-tiltak er ofte ganske overflattisk.

Satt på spissen, kan vi si at vi nøyer oss med å sende noen observatører dit, som passer på at folk stikker lapper i urnene på den riktige måten.

■ **Og det er ikke nok?**

– Nei, langt i fra. Vi fra Vesten kan ikke forestille oss de utallige måtene eneveldige herskere kan manipulere et valg på. Men kanskje enda verre er det, at vi ved å insistere på at de skal bruke våre modeller, av og til faktisk heller bensin på ilden. Rwanda og Burundi og delvis Den sentralafrikanske republikk er eksempler på dette.

– Det grunnleggende problemet er at vi overfører et system utviklet i våre samfunn til et samfunn med en helt andre kulturer og historie. Vestens politiske system har vokst gjennom en langvarig industrialisering

og bygging av nasjonalstater.

– Nasjonale samfunnsprosjekter av vår type finnes ikke i Afrika. Den grunnleggende utvikling her har ikke vært framvekst av fabrikker eller butikker, for å si det slik. Derimot har det vært landsbyens felles produksjon, naturalhusholdning og etnisk tilhørighet. Derfor burde vi heller ikke bli overrasket over at afrikanere organiserer sine politiske systemer med dette som utgangspunktet. Det er det naturlige for dem.

■ **Så Vestens bistand burde innrettes mot å bygge stater basert på etnisk tilhørighet framfor å sende valgobservatører og å lage flerparti-systemer?**

– Poenget er at demokrati på afrikansk må være et afrikansk prosjekt, og når OAU (Organisasjonen for afrikansk enhet) har kjørt en linje med å beholde grensene som kolonimaktene trakk dem, så må vi akseptere det. Samtidig må Vestens engasjement være veldig vidt og inkludere områder som utdanning, media, kvinners stilling, osv. Men viktigst av alt for oss er å forstå at det finnes ingen enkle løsninger. Ingenting vil gå fort og greit.

■ **Du sier at skulle du jobbe i FN, så måtte det være i UNICEF. Hvorfor det?**

– Først og fremst fordi denne organisasjonen får gjort noe, og dessuten er den nær det virkelig livet. Når UNICEF snakker om sosiale indikatorer så gjelder spørsmål knyttet til menneskers liv og død, til kvinners og barns rettigheter.

■ **Og de andre FN-organisasjonene?**

– Jeg er i flere sammenhenger blitt skuffet over manglende effektivitet, særlig i UNESCO, FAO, WHO og UNDP. ILO er noe bedre.

■ **Hva med Verdensbanken?**

– Den er en enorm organisasjon som av og til er ganske forvirrende. Den er langt fra samlet til ett rike, og ofte finner man folk i organisasjonen som framfører stikk motsatte synspunkter.

Gjeldskrisen gav banken en svært politisk rolle, som det ikke var tenkt den skulle ha. Verdensbanken løser mange viktige oppgaver, men den har også noen ganger gjort ting som har vært opprørende.

Særlig gjelder dette i forbindelse med programmer for såkalte strukturtilpasninger, sier Torild Skard.

– Bistand skaper speilbilder

Forsker vil luke ut uklarhet rundt «det sivile samfunn»

– Norske bistandsmiljøer bruker store ord om å styrke «det sivile samfunn» i mottakerlandene. Men virkeligheten er at de, som oftest, lager seg kopier av donorenes organisasjonssamfunn, sier utviklingsforskeren Terje Tvedt.

• GUNNAR ZACHRISEN

NGO-BISTAND Den tidligere bistandsarbeideren, som har studert fenomenet bistand og frivillige organisasjoner (NGOer) i en årrekke, utga nylig boken «Angels of mercy or development diplomats?» – en bok om NGOer (frivillige organisasjoner) og utviklingsbistand.

– Å skape noen «speilbilder» av vestlige organisasjoner og organisasjonssamfunn er kanskje nødvendig og effektivt for å oppnå raske resultater i en overgangsfase, men man må samtidig være klar over at dette kan prege de samme samfunnene i lang tid framover, sier Tvedt.

Han tar nå til orde for at de som arbeider med bistand må utvikle mer kunnskap og bedre analyser av hvordan norsk bistand gjennom frivillige organisasjoner faktisk påvirker mottakerlandet:

På hvilken måte påvirkes den øvrige sivile sektor av bistands-NGOenes inntog? På hvilken måte påvirkes det offentlige? På hvilken måte påvirkes samfunnsdebatten og forholdet mellom stat og samfunn? Hva slags demokrati og pluralisme er det man bidrar til å skape?

Og skaper NGO-bistanden utenlandsk-finansierte småkonger?

Økt andel NGO-bistand. I boka beskriver han en utvikling der vestlig bistand i stadig større grad kanaliseres gjennom frivillige organisasjoner, mens det totale bistandsvolumet minker. Under Clinton har NGOenes andel av USAIDs budsjett økt fra 13 til 50 prosent. Volumet av bistand kanalisert gjennom nordlige NGOer har økt dobbelt så raskt som internasjonal hjelp som helhet.

I Norge utgjorde de statlige bistandsoverføringene via norske og utenlandske frivillige organisasjoner over 2 milliarder kroner i fjor, hvorav «de fem store» hjelpeorganisasjonene mottok drøyt halvparten.

– Når donorene overfører store beløp til organisasjonsbygging av sivil sektor i et annet land, må det ten-

– Problemet med populære slagord i bistanden er at man har en tendens til ikke lenger å spørre hva de egentlig betyr, sier forskeren og forfatteren Terje Tvedt.

FOTO: REIDUN ROALD

kes nøye igjennom hvilken type sivil sektor man bidrar til å skape – og hvordan den vil utvikle seg på lengre sikt, sier Tvedt som er forskningsleder på SV-fakultetet ved Universitetet i Bergen og har deltatt i flere omfattende evalueringsarbeider knyttet til NGO-virksomhet.

Tvedt mener at et minimumskrav til donorer som støtter frivillige organisasjoner er at de har en klar formening om hva de er, hva som kjennetegner dem, og hvordan de høyst sannsynlig vil utvikle seg. I boka introduserer han et skille mellom bistands-NGOer og andre deler av sivil sektor. Han mener det er uhyre viktig å forstå ulikheter mellom typer av NGOer, for å kunne

analysere hvordan bistanden påvirker landets helhetlige utvikling.

Frislepp. – Dagens situasjon har i mange land preg av å være et frislepp av utenlandske midler til en helt spesiell type organisasjoner. Disse partnerorganisasjonene er, som oftest, helt avhengig av utenlandsk støtte, og vil «dø» den dagen donorene stanser pengestrømmen, sier Tvedt.

Utviklingsforskeren mener også at NGO-bistand rekrutterer et spesielt sjikt av mennesker.

– Utviklings-NGOer i mottakerlandene består som oftest av representanter for en lokal elite, som anser jobber i slike organisasjoner som

«...regjeringer, media og viktige grupper i utviklingsland er ofte kritiske til NGO-kanalen, som blir ansett som «fremmed» vestlig innflytelse og en overføringskanal for korrupsjon og individualistiske løsninger på saker som anses som generelle samfunnsproblemer.»

Terje Tvedt i boka «Angels of mercy or development diplomats» (Oxford: James Currey og USA: Africa World Press)

mer lukrative og fordelaktige enn for eksempel arbeid for staten. De er velutdannede akademikere, og organisasjonene har ikke sjelden mer til felles med et konsulentfirma enn en grasrot-organisasjon.

– Slike totalt bistands-avhengige NGOer kan selvsagt være ypperlige til å drive utviklingsarbeid, men om det over tid dannes en idé i et land om at konsulentfirmaer er synonymt med frivillighet, eller tredje-sektor organisasjoner, vil det kunne ha betydning for landets utvikling, sier Tvedt.

Lokal skepsis. I boka omtaler han den skepsis som ofte råder i mottakerlandet mot slike utenlandsk-finansierte organisasjoner. «... regjeringer, media og viktige grupper i utviklingsland er ofte kritiske til NGO-kanalen, som blir ansett som «fremmed» vestlig innflytelse og en overføringskanal for korrupsjon og individualistiske løsninger på saker som anses som generelle samfunnsproblemer.», skriver Tvedt.

– Vi har vært gjennom en utvikling, både i Norge og internasjonalt, der alt som har med det statlige å gjøre svekkes i legitimitet og i status. Mer og mer tas over av private. Innenfor bistand har det skjedd en omfordeling av midler og oppgaver til fordel for frivillige organisasjoner.

– Som forsker vil jeg ikke ta stilling til om dette er godt eller dårlig, men det er grunn til å påpeke at dominerende begrunnelser for slik privatisering og vektlegging av det sivile samfunn står fjernt fra den modellen nordmenn tidligere valgte for oppbyggingen av sin velferdsstat, sier Tvedt.

FAKTA:

- Sivil sektor – også kalt «det sivile samfunn» eller 3. sektor – betegnelse brukt om ikke-kommersielle organisasjoner utenom statlig sektor.
- Frivillige organisasjoner – i bistandsbransjen brukt som betegnelse for ikke-statlige/private organisasjoner i nord eller sør som arbeider med bistand.
- NGO – forkortelse for «Non-governmental organisation» – ofte brukt som synonym for «frivillig organisasjon».
- Organisasjoner som mottar støtte fra NORAD må normalt stå for en egenandel på 20 prosent (mens NORAD betaler 80 prosent). I en del tilfeller blir organisasjonene engasjert av myndighetene til å utføre konkrete oppdrag/prosjekter, og organisasjonene får da fullfinansiering.

Norske organisasjoner finner gode partnere, mener NORAD

• GUNNAR ZACHRISEN

– Terje Tvedt peker på en del faremomenter ved støtte til frivillige organisasjoner, som det kan være svært nyttig å ha i bakhodet, sier avdelingsdirektør Terje Vigtel i NORADs avdeling for frivillige organisasjoner.

– Mitt inntrykk er samtidig at norske organisasjoner er veldig oppmerksomme på disse problemstillingene. De er flinke til å bli kjent med lokale forhold, og lykkes som oftest godt med å finne seg hederlige partnere med en lokal forankring, sier Vigtel.

Samtidig er han enig i at en del organisasjonsaktivitet ute ikke hadde eksistert uten pengestrømmen fra donorene.

– Det er jo også derfor vi er der –

for å bistå med å opprettholde, vedlikeholde og bygge institusjoner – i en situasjon hvor det er dårlig med inntekter. Samtidig må vi se i øynene at noen av de lokale organisasjonene er gode, andre er mindre gode, sier Vigtel.

Kjent fenomen. – På grunn av pengestrømmen er det i mange land etablert organisasjoner som eksisterer i et mellomstilt mellom donorene og målgruppene – en type «stresskoffert»-organisasjoner som lever av å si og gjøre ting som donorene liker, men dette er et fenomen som vi er meget klar over, sier Vigtel.

Han viser til at årets tildelingsbrev til NORAD fra Utenriksdepartementet eksplisitt tar til orde for å av-

vikle støtte til organisasjoner som mangler «lokal forankring».

– En partnerorganisasjon må presentere en gruppe mennesker eller representative ideer i dette samfunnet. Det må også være en slags demokratisk struktur i organisasjonen, noe som innebærer at andre enn aktørene selv må kunne påvirke organisasjonens ideer og ledelse, sier Vigtel.

Ifølge avdelingsdirektøren er NORAD opptatt av at partnerorganisasjoner må kunne vise til medlemsaktivitet og at det avholdes «generalforsamlinger», der det er muligheter for å påvirke organisasjonens utvikling.

Må ikke svekke staten. – En annen viktig utfordring, som Tvedt peker på i sin bok, er at oppbygging av frivilli-

ge organisasjoner i mottakerlandene ikke må bidra til å svekke staten. Oppgaver de løser kan bli en sovepute for staten og svekke oppmerksomheten om hvordan staten håndterer viktige ansvarsområder. Dessuten kan slike organisasjoner, med høyt lønnsnivå, tappe både staten og det lokale næringslivet for verdifulle ressurser, sier Vigtel.

Han tok selv nylig initiativ til en debatt med de norske frivillige organisasjonene om mulighetene for en koordinering av NGO-støtten i ulike land, med avklaring av roller og behov.

Ifølge avdelingsdirektøren er hensikten blant annet å hindre en «overbooking» av visse partnerorganisasjoner i Sør.

Hjelper vi de fattige?

Gap mellom retorikk og praksis i fattigdomsbekjempelsen, mener forskere

Fattigdomsbekjempelse er et hovedanliggende for norsk bistand. Men målsettingen gjenspeiles i for liten grad i prosjekter og landstrategier, hevder forskere fra CMI. De etterlyser både flere retningsslinjer og bedre kunnskap om hvem de fattige er.

EVALUERING

• BIBIANA DAHLE PIENE

Fattigdomsreduksjon er blitt et moteord på 90-tallet. Men forestillingen om hvem de fattige er, er påfallende utydelig, sier forskerne Arve Ofstad og Elling Tjønneland ved Chr. Michelsens Institutt.

De to forskerne leverte nylig en rapport om norsk politikk og strategi for fattigdomsreduksjon. Rapporten er det norske bidraget til OECD/DACs nyopprettede arbeidsgruppe om fattigdom. Tilsvarende analyser er levert fra samtlige giveland, som et ledd i arbeidet med å halvere antall fattige i verden innen år 2015.

– En gjennomgang av disse analysene viser flere ting: Arbeidet med fattigdomsreduksjon er veldig ad hoc-preget hos de fleste givere. Donorene sliter med å lage skikkelige strategier for å redusere fattigdommen, og ofte er det mangel på konsistens mellom ulike målsettinger – man skjeler ikke til hva for eksempel mottakeransvaret har å si for fattigdomsbekjempelsen. Det er også slående at mens fattigdomsreduksjon blir stadig mer vektlagt, neglisjerer virkningene av globale økonomiske rammeforhold, samt hva slags politikk det enkelte mottakerland fører, sier Tjønneland.

Klarere fokus. Også i Norge må målet om fattigdomsbekjempelse slåss om plass og oppmerksomhet med andre målsettinger, som mottakeransvar, demokratisering og miljø.

– Man sliter med å finne en balanse mellom disse. Det er mulig å forene dem, men ikke alltid, mener Ofstad og Tjønneland – som anbefaler et langt klarere fokus på hva det å arbeide mot å redusere fattigdom faktisk innebærer.

Norge har til nå ikke greid å utvikle en klar strategi rundt den overordnede målsettingen om fattigdomsbekjempelse, skriver de i sin rapport. Den store mangelen er in-

Dersom vi fortsatt vil ha fattigdomsreduksjon som et hovedmål innen bistanden, er det på tide å finne ut hva som faktisk virker, mener forskerne Elling Tjønneland og Arve Ofstad ved CMI.

FOTO: BIBIANA DAHLE PIENE

nenfor operasjonelle tilnærminger til problematikken. For mens Utenriksdepartementet plasserer fattigdomsreduksjon i kjernen av all norsk bistand, nevnes ordet knapt nok i NORADs siste årsmelding. – Det er nokså påfallende, og kan ses som et uttrykk for at fattigdomsreduksjon er blitt et begrep på et meget høyt retorisk nivå i UD, mens NORAD er mer preget av en tradisjonell bistandstenkning. Samtidig merker vi at alle som jobber i felten har fattigdomsperspektivet som et bakteppe, fremholder Ofstad.

– Den store utfordringen nå er å få fattigdomsdimensjonen inn i alle typer bistand. Her er tenkningen gjennomgående kommet ganske kort. Hvordan kan man for eksempel dreie et veibyggingprosjekt til å gi en innvirkning på fattigdommen i landet?

Den norske fattigdomssatsingen har stort sett handlet om å gå inn i landene med lavest BNP per hode.

– Så sier man at her spiller det egentlig ikke noen rolle hva man gjør – for her er alle fattige. Men dette blir for utydelig, hevder Ofstad. I 1996 konkluderte også en rapport om effektiviteten i norsk bistand med at man knapt kunne spore

”

Forestillingen om hvem de fattige er, er påfallende utydelig.

Forskerne Elling Tjønneland og Arve Ofstad.

noen reduksjon av fattigdommen i samarbeidslandene på tross av årelange anstrengelser.

– Er det et problem at norsk bistand ofte spres på svært mange forskjellige sektorer og prosjekter?

– Ja. De overordnede målsettingene har en tendens til å drukne når man sprer seg på alle kanter.

Mer kunnskap. Et annet og kanskje større problem er at kunnskapen om hvem de fattige er, er for dårlig.

– Vi vet for lite om hva som skaper fattigdom. Det finnes få analyser av hvilke maktforhold som spiller inn, eller konsekvenser av jordfordeling. Man forholder seg også mest til folk på landsbygda. De fattige i byene eller jordløse landarbeidere snakkes det derimot lite om. Vår klare oppfordring er at man må gå langt dypere inn i denne dimensjonen. Det er helt sentralt å få et klarere bilde av hvem som er fattig i det enkelte land – og hvorfor, fremholder forskerne.

Et viktig poeng er at arbeidet med slike analyser bør overlates til mottakerlandene selv.

– Selv om vi selvsagt har behov for å vite hva vi driver med, ligger ansvaret til syvende og sist hos disse.

De må utforme en politikk som tar fatt i fattigdomsproblemet. Det vi bør gjøre – i samarbeid med andre donorer – er å bidra til å bygge opp den kompetansen som trengs for å gjøre dette.

Jobber for bevisstgjøring

– Rapporten fra CMI viser at Norge er på linje med andre donorer, men at det er mulig å gjøre mye mer innenfor dette feltet, sier rådgiver Per Prestgard i NORAD, som leder en egen fattigdomsgruppe som ble opprettet i juli i fjor.

– Vår innsats i 1999 vil handle om å øke bevisstheten og kunnskapsnivået innen fattigdomsproblematikken i NORAD. Fattigdom er et problem som må angripes fra flere fronter. Men selv om myndighetene har blankpusset ambisjonen om fattigdomsreduksjon, har vi i dag ingen evalueringmetoder som går spesifikt på dette, sier han.

Statsbyråkrater vil samarbeide med Sør

EVALUERING

• BIBIANA DAHLE PIENE

En fersk rapport fra Statskonsult slår fast at det er stor oppslutning i de fleste direktoratene om institusjonssamarbeid med utviklingsland. Men rapporten peker samtidig på at man må finne en felles forståelse om hva dette betyr.

Gjennom 90-tallet har NORAD lagt stadig større vekt på å bruke norske institusjoner i bistanden, med tilsvarende partnere i utviklingslandene. Institusjonssamarbeidet er et viktig virkemiddel for å bidra til utviklingen av institusjoner i Sør.

– Hva som ligger i begrepet institusjonelt samarbeid kan variere, men dette er et av de beste instrumentene vi har i bistanden som gir muligheter til å lykkes på lengre

sikt, sier NORAD-direktør Tove Strand.

Til sammen er norske direktorater involvert i hele 47 prosjekter om institusjonssamarbeid. Disse spenner fra helsestatistikk til utvikling av lover og regler på en rekke områder. Faglig rådgivning og kunnskapsoverføring på individnivå er hovedingrediensene i samarbeidet. Prosjektene er som oftest små, med budsjetter på under 15 millioner kroner, fordelt på tre til fem år.

Tåle kritikk. Men hvilke mål skal man ha for institusjonssamarbeidet? Hvilke aktiviteter bør man satse på, hvilke forutsetninger må legges til grunn, og hvilke krav kan man stille?

Ifølge Statskonsult er det ofte ue-

nighet om disse spørsmålene, og i rapporten anbefales

NORAD og de øvrige direktoratene å jobbe aktivt med å finne en felles forståelse.

Flere direktorater sier de er fornøyd med at NORAD spiller en aktiv rolle i innledningsfasen av samarbeidet. Imidlertid er det mindre tilfredshet med NORADs rolle i forbindelse med kontraktinngåelser. NORAD må tåle kritikk for manglende kontraktsmaler, lang saksbehandlingstid og dårlig informasjon underveis. I tillegg peker flere direktorater på at ulike saksbehandlere ofte har ulike oppfatninger om hva samarbeidet bør bestå i.

Uklare roller. NORAD bør klargjøre internt hva de skal konsentrere seg

om, og se etter måter å forbedre saksbehandlingen på, skriver Statskonsult. Samtidig bør direktoratene bli mer bevisst på hvem de egentlig representerer i ulike sammenhengene. Spesielt er rolle- og ansvarsfordelingen uklar, påpeker Statskonsult, som foreslår følgende fordeling:

■ Samarbeidsinstitusjonen i samarbeidslandet har hovedansvaret for gjennomføringen av prosjektet. Institusjonen kan ses som oppdragsgiver eller kjøper.

■ Direktoratet er leverandør / rådgiver overfor samarbeidsinstitusjonen i Sør, og har det faglige ansvaret for sitt bidrag.

■ NORAD har rollen som forvalteren, med ansvar for at midlene forvaltes i overensstemmelse med Stortingets bestemmelser.

6 mrd. dollar til Mellom-Amerika

Mitch kan bli en unik sjanse til endring, mener giverlandene

Med USA i spissen har det internasjonale giversamfunnet gitt tilsagn om 6,3 milliarder dollar, eller rundt 47 milliarder kroner, til landene i Mellom-Amerika som ble herjet av Mitch.

NICARAGUA

• BIBIANA DAHLE PIENE

- Mitch var en tragedie. Men samtidig har orkanen gitt landene en unik sjanse til å dreie utviklingen mot økonomisk vekst og sosial rettferdighet, sa president Enrique Iglesias i den Interamerikanske Utviklingsbanken (IDB) på CG-møtet i Washington i desember, der tilsagnene om støtte ble gitt.

Representanter fra mer enn 50 giverland og multinasjonale organisasjoner deltok på møtet. Løftet om gigantosummen 6,3 milliarder dollar inkluderer støtten som allerede er gitt til nødhjelp, samt langsiktig støtte til rehabilitering og rekonstruksjon. Størsteparten av midlene skal gå til Nicaragua og Honduras, som ble hardest rammet av orkanen. I tillegg fikk også deler av Guatemala, El Salvador og Costa Rica betydelige skader.

Bare begynnelsen. Anslag fra FN antyder imidlertid at det vil koste langt mer enn seks milliarder dollar å reparere skadene etter Mitch. I tillegg må Mellom-Amerika belage seg på store inntektstap i flere år fremover, som følge av at avlingene ble ødelagt.

En stor del av midlene er dessuten knyttet opp til det mer langsiktige gjenoppbyggingsarbeidet, ifølge politisk rådgiver i Utenriksdepartementet Olav Kjørven, som deltok på møtet.

- FN-organisasjonene som jobber med nødhjelp er bekymret over om de vil få nok penger til det kortsiktige hjelpearbeidet. Det skal allerede ha oppstått prekære humanitære behov som man ikke har kapasitet til å dekke per i dag, forteller han.

Utfordring for giverne. Koordinering, miljø og tiltak mot korrupsjon blir nøkkelford i den møysommelige prosessen med å få Mellom-Amerika på fote igjen. Ifølge planene skal selve endringsprosessen føre til større sosial likhet og bedre miljø, samt større åpenhet og bedre kontroll

11-åringen Gerald Martinez spiller marimba for amerikanske soldater som bistår i gjenoppbygging av infrastruktur i Esteli i Nicaragua.

FOTO: SCANPIX/EPA

Anslag fra FN antyder imidlertid at det vil koste langt mer enn seks milliarder dollar å reparere skadene etter Mitch.

med økonomiske overføringer. Ansvaret for å planlegge og gjennomføre gjenoppbyggingen hviler på mottakernes skuldre, mens donorene vil støtte opp om detaljerte sektorprogrammer.

I tillegg har giverne gått sammen om flere måter å lette gjeldsbyrden på for de to hardest rammede landene, deriblant et fond i Verdensbanken for betjening av den multilaterale gjelden, og avdragsuttsettelse på bilateral gjeld. Dessuten skal mulighetene for å prioritere Honduras og Nicaragua i HIPC-initiativet (Highly Indebted Poor Country Initiative) undersøkes. Dette vil bety en vesentlig reduksjon av gjeldsbyrden for de to landene.

Den store utfordringen er å få bistanden i tråd med den nye, interna-

jonale strategien som både skal bedre koordineringen mellom aktørene, hindre konkurranse om oppgavene og minske gapet mellom nødhjelp og langsiktig bistand.

- Det blir spennende å se hvorvidt dette materialiserer seg, sier Kjørven.

Liten effekt. Et spørsmål som imidlertid melder seg er hvorvidt Nicaragua og Honduras vil være i stand til bruke bistanden effektivt.

I årene 1994-97 økte bistanden til Nicaragua dramatisk, både i antall kroner og antall donorer. For Norges vedkommende ble Nicaragua vårt største mottakerland, målt i støtte per hode. Den norske bistanden utgjorde imidlertid bare tre prosent av den totale pengestrøm-

men til Nicaragua.

Ifølge en rapport om utviklings-samarbeidet mellom Norge og Nicaragua, som nylig ble publisert av UD, går det frem at den økonomiske veksten i Mellom-Amerikas fattigste land ikke har stått i et rimelig forhold til donorenes generøsitet. Fattigdommen er fortsatt svært utbredt, og sosiale indikatorer som tilgang til skole og helsevesen har ikke endret seg. Flere hevder at strømmen av bistandspenger rett og slett har vært for stor til at statsadministrasjonen har greid å bruke den effektivt.

- Dette er bakgrunnen for at CG-møtet la veldig stor vekt på at myndighetene må legge om til et sunnere styresett, og glemme «gamle vaner», sier Kjørven.

Bistandsministeren vil styrke «den norske modellen»

NØDHJELP

• ODD IGLEBÆK

Regjeringen ønsker å styrke «den norske modellen», det vil si samarbeidet mellom bistandsmyndigheter og de frivillige hjelpeorganisasjonene, særlig de fem store.

Dette var et av hovedpunktene da utviklings- og menneskerettighetsminister Hilde Frafjord Johnson holdt sin redegjørelse om humanitær bistand for Stortinget 21. januar.

- Organisasjonene skal få større forutsigbarhet i forhold til departementets bevilgninger. På den andre siden blir det forventet at de innretter sitt arbeid etter den økte internasjonale koordinering av humanitære operasjoner som vi arbeider for, framholdt hun.

Utviklings- og menneskerettighetsministeren sa at slike endringer

» Det forventes at de innretter sitt arbeid etter den økte internasjonale koordinering av humanitære operasjoner.

Hilde Frafjord Johnson, statsråd

i forholdet mellom myndigheter og organisasjoner skulle kunne finne sted med respekt for deres «egenart og uavhengighet».

I redegjørelsen understreket hun det positive i at frivillig organisasjoner selv har utarbeidet atferdsregler for å sikre kvaliteten i hjelpearbeidet. Nøytralitet var i den sammenhengen et krav, påpekte hun og fortsatte:

- For noen organisasjoner forutsetter ekte solidaritet et politisk valg av side. Her kan en ha ulike vurderinger i den aktuelle situasjon. Det avgjørende er at en arbeider komplementært og i samråd med det internasjonale humanitære rammeverket under FN's ledelse.

Frafjord Johnson presenterte et utkast til strategi for humanitær bi-

stand i ti punkter. Disse kan oppsummeres slik:

- Bistanden skal være basert på internasjonal humanitær rett, flyktningrett og menneskerettighetene.
- Den skal ligge på et høyt nivå og økte ressurser til nye behov vil søkes mobilisert.
- Norge skal arbeide for større effektivitet og bedre koordinering i internasjonal humanitær innsats.
- Norge vil gå i spissen for en fullt integrert tilnærming til humanitær bistand, fred, forsoning og utvikling.
- Regjeringen vil gi høy prioritet til forebygging av konflikter og konsolidering av skjør fred. Det skal skje gjennom strategisk arbeid på disse områdene så vel som bevisst

fattigdomsorientert satsing på utdanning, miljø og demokrati.

- Den vil bidra til å utvikle nye mekanismer for finansiering av kritiske overganger mellom akutt nødhjelp og mer langsiktige innsatser.
- Regjeringen vil viderutvikle «den norske modellen» for humanitær bistand gjennom større effektivitet og tettere integrering i den globale humanitære innsatsen.
- Styrking av lokal kapasitet og lokalt eierskap skal være et sentralt premiss i all norsk bistand, også den humanitære.

Planen er at Stortinget skal diskutere redegjørelsen 4. februar.

Fredskorpset ut av NORAD

Tre evalueringer på ni år – alle med samme konklusjon

Fredag denne uke legges et forslag om endring av Fredskorpset fram for utviklings- og menneskerettighetsminister Hilde Frafjord Johnson. Hovedsaken vil være at Fredskorpset skal legges utenfor NORAD. Tilsvarende forslag kom også i 1987 og i 1997.

FREDSKORPS

• ODD IGLEBÆK

Leder av utvalget, avdelingsdirektør Nils Haugstveit i Utenriksdepartementet, sier at det er stor enighet om å få til en utskillelse.

Tilsvarende enighet gjelder også på andre områder: Finansieringen skal i all hovedsak være offentlig, mens frivillige organisasjoner og andre i Norge inviteres til å delta i arbeidet med et nytt Fredskorps. Mest sannsynlig vil man etablere en stiftelse. Selve virksomheten foreslås også knyttet mer opp til arbeidet til norske organisasjoner og deres motparter, legger han.

Han sier også at Norsk Fredskorpsamband, en privat organisasjon for nåværende og tidligere fredskorpsdeltakere, ønsker å opprettholde muligheten for at enkelte deltakere kan reise uten en norsk organisasjon i bakhånden.

Unnfanget av Galtung. Historien til det norske fredskorpset går tilbake til 1960. Idéen ble lansert i Norge før daværende president John F. Kennedy startet de amerikanske «Peace Corps». Johan Galtung en sentral person i den norske unnfangelsen.

Selve korpset ble opprettet i 1963 og ti år seinere kom de første store diskusjonene om dets virksomhet. Temaet var mest i hvilken grad deltakerne arbeidet for de fattigste eller for makteliter.

I 1987 fagorganiserte fredskorpsdeltakere seg i NTL og startet lønnskamp. To år seinere var den første

Norsk fredskorpsdeltaker i Nicaragua.

ARKIVFOTO: OLE BERNT FRØSHAUG

evalueringen av Fredskorpset gjennomført. Den ble ledet av Tor Elden og konkluderte, på samme måte som i dag, med at Fredskorpset burde bli en uavhengig organisasjon utenfor NORAD. Departementet for Utviklingshjelp (DUH) konkluderte derimot med at korpset skulle bli innenfor, men få en mer sentral plass i bistanden.

Noe storm om Fredskorpset var det også i 1992 da NRK laget et fjernsynsprogram som framstilte deltakerne som «Eventyrere på statslønn».

Gjennomsnitt 44 år. Neste evaluering kom i 1997. Den var ledet av avdelingsdirektør i NORAD Raymond Johansen. Konklusjonen var igjen å legge Fredskorpset utenfor NORAD, samt å revitalisere det hele som et

Avdelingsdirektør Nils Haugstveit i Utenriksdepartementet, bilateral avdeling.

tilbud for yngre mennesker. Gjennomsnittsalder på dette tidspunktet var 43-44 år.

Også i utredningen som nå sluttføres er alder et viktig punkt. Den primære aldersgruppen skal være 22-35 år. Et annet forslag fra 1997-utredningen var at Fredskorpset skulle være et utvekslingsprogram for ungdom. I mandatet til 1999-utredningen er ikke dette noe hovedpunkt.

På det meste, tidlig på 1990-tallet, hadde Fredskorpset 150 deltakere. I dag er det 35, som alle skal «fases ut» i løpet av 1999. Denne utfasingen ble startet opp av NORADs ledelse høsten 1997.

Utvalget som nå legger fram sin innstilling har hatt medlemmer fra UD, NORAD, Norsk Fredskorpsamband og Landsrådet for Norske Barne- og Ungdomsorganisasjoner.

Blandede kreditter skal evalueres

Ny strategi for bistand til næringsliv kommer 15. februar

NÆRINGS LIV

• ODD IGLEBÆK

– De blendede kreditter skal evalueres, men vi har ikke gitt etter for NHO-press, sier statssekretær Leiv Lunde i Utenriksdepartementet.

Ved framleggelsen av forslaget til statsbudsjettet for 1999 varslet regjeringen at den ville legge fram en strategi for støtte til næringsutvikling i Sør. Et første forslag var trykt som et vedlegg til selve budsjettokumentet. Et viktig budskap i dette var å gjøre næringslivsstøtten mindre bundet til leveranser fra norsk næringsliv. I stedet skulle større vekt legges på utvikling av utviklingslandenes eget næringsliv.

Reaksjonene fra NHO var negative. De hevdet at norsk næringsliv ble for lite tatt med på råd. NHO antydte også at næringslivet burde likestilles med frivillige organisasjoner i forhold til de bevilgende myndigheter. Dessuten var de mot å redusere posten blendede kreditter uten noen form for evalueringer. (Se Bistandsaktuelt 1/98.)

Seinere samlet NHO et femtittalls norske selskaper engasjert i ut-

viklingsland til motoffensiv. Organisasjonen har også i ettertid hatt flere møter med UDs bistandspolitiske ledelse. Budsjettet, som i desember ble vedtatt av Stortinget, la likevel opp til en reduksjon fra 100 mill. kr. for 1998 til 70 mill. kr. for 1999, for posten «blandede kreditter».

Den varslede nye strategien for støtte til næringsliv i Sør blir offisielt lagt fram den 15. februar av utviklings- og menneskerettighetsminister Hilde Frafjord Johnson. Det skjer på det årlige seminaret om bistand og næringsliv som arrangeres av Norges Eksportråd i samarbeid med UD.

Et nytt punkt i forhold til forslaget vedlagt statsbudsjettet blir et eget avsnitt om evaluering av nettopp blendede kreditter, opplyser Lunde.

– Så dere bøyer av for NHO?

– Nei, vi har hatt spørsmålet om blendede kreditter til kontinuerlig vurdering. Vår og for den saks skyld OECDs skepsis har gått på at blendede kreditter i tradisjonelle form har ført til at u-land har måtte kjøpe va-

Statssekretær Leiv Lunde i Utenriksdepartementet.

rer og tjenester fra giverland og ikke på det åpne markedet.

I tillegg kommer at slike systemer raskt konkurrerer ut u-land som leverandører. De har ikke råd til tilsvarende subsidieordninger. Det vi nå vil se nærmere på er hvordan blendede kreditter fungerer i en makro-sammenheng, altså utover de enkelte prosjekter.

– Mange av de norske selskapene som har blitt store i utviklingsland, som Jotun og sement- og oljeindustrien, har klart seg uten denne form for subsidier?

– Riktig, og det må også være målet. Men i de aller fattigste land er risikoen så stor at tilstrekkelig utenlandinvesteringer ofte ikke lar seg realisere uten støtte fra givere.

– NORADs tall for 1997 viser at det var Kværner og andre store som var de største mottakerne av slike penger. Burde ikke små og mellomstore bedrifter prioriteres?

– Norsk næringspolitikk er en sak for Handels- og næringsdepartementet. Vår sak er sammen med NORAD å se på de utviklingsmessige hensyn, svarer Leiv Lunde.

USA må hente miljøavfall?

SØR-AFRIKA: Miljøgrupper krever at amerikanske bedrifter som sendte kvikksølvavfall til Sør-Afrika under apartheidregimet, henter avfallet tilbake til hjemlandet. På 1980-tallet sendte en rekke bedrifter slikt avfall til byen Catoridge i Kwazulu-Natal, for resirkulering av kvikksølvet ved en britisk eid fabrikk. Etter at flere arbeidere døde og det ble rapportert om store miljøskader, ble fabrikk stengt i 1994. Men lagrene med giftige kjemikalier er blitt liggende. Nå skal sørafrikanske myndigheter avgjøre hva som skal skje med kjemikalie-lagrene. (IPS)

Rigoberta Menchù forsvarer sin livshistorie

Indianerlederen og Nobelprisvinneren Rigoberta Menchù avviste beskyldningene om historieforskning under et besøk i Mexico nylig. Den amerikanske antropologen David Stoll har satt spørsmålsteget ved sannhetsgehalten i Menchùs selvbiografi fra 1983, og mener at den inneholder en rekke overdrivelser og feilaktige opplysninger. Ifølge Nobelprisvinneren er påstanden bare nok et eksempel på nedvurdereingen av indianerne. (IPS)

FARC utsetter fredsprosessen

COLOMBIA: Bare to uker etter at fredsforhandlingene i Colombia startet, besluttet den største geriljaorganisasjonen, FARC, å la fredsdialogen hvile. FARC krever konkrete tiltak mot de paramilitære gruppene i landet før de igjen deltar i fredsforhandlingene. I et åpent brev til president Andrés Pastrana sier FARC at det er meningsløst å forhandle om fred med en stat som «ikke er overbevisende i sin vilje til å sette en stopper for vilkårlige drap, utført i den samme statens navn.» (IPS)

UNICEF vil ha en milliard til kvinner og barn

FNs barnefond UNICEF appellerer til verdens nasjoner om en milliard kroner i nødhjelp for å håndtere den akutte krisesituasjonen for 48 millioner kvinner og barn, som lider under krig, naturkatastrofer eller andre kriser i 20 land. Ifølge UNICEFs generalsekretær Carol Bellamy arbeider UNICEF i dag i 55 land, mot 15 for bare fire år siden. I de pågående konfliktene i Kongo og Sierra Leone er en halv million mennesker drevet på flukt, 300 000 av dem barn. (IPS)

Banana får ti år

ZIMBABWE: Den tidligere presidenten i Zimbabwe Canaan Banana er dømt til ti års fengsel, hvorav ni er gjort betinget, for 11 tilfeller av homoseksuell voldtekt av en hjelpearbeider ved presidentkontoret. Banana får dermed ett år bak murene med tilhørende straffarbeid. Homofili er ulovlig i Zimbabwe, og det var ventet at retten ville slå hardt ned på Bananas gjerninger. Umiddelbart etter domsavsigelsen sa den tidligere statsmannen og teologen at han trolig vil anke dommen. (IPS)

Avliver myter om mikrokreditt

– Mikrokreditt bør bli ren butikk, mener giverlandenes ekspertgruppe

Mikrokreditt har lenge vært en «hot trend» innen utviklingsarbeid. Budskapet er at småbeløp på krita skal gi verdens fattige muligheten til selv å kunne kare seg ut av fattigdommen. Så langt har man bare nådd ut til en brøkdel av de fattige. Men mytene har vokst seg sterke.

TEMA: MIKROFINANS

• BIBIANA DAHLE PIENE

Det har gått lang tid siden Grameen Bank med Muhammad Yunus i spisen startet sine suksessrike eksperimenter i Bangladesh i 1976, og gjorde verden oppmerksom på at også fattige – kanskje spesielt de fattige – er kredittverdige. I årevis har Grameen Bank hevdet at tilbakebetalingsprosenten ligger høyt over det kommersielle banker kan skryte av. Ifølge deres eget regnskap (som riktignok er omdiskutert) på rundt 95 prosent.

Først på 90-tallet tok verden budskapet. Og dermed skjøt tilbudet til verdens fattige om mikrolån fart. De siste årene har donorstøtten til mikrofinans økt sterkt; mens rundt 400 millioner dollar ble brukt til mikrofinans i 1995, kan dette beløpet være opp mot 40 prosent høyere i dag.

På verdensbasis finnes det rundt 10.000 mikrofinans-institusjoner som når mellom 14 og 15 millioner klienter i over 70 land. De fleste programmene er små, solidariske låneprosjekter med et sosialt tilsnitt, i hovedsak drevet av frivillige organisasjoner. Likevel domineres markedet av et titalls store organisasjoner.

Populariteten skyldes ikke minst det faktum at mikrofinans har etablert seg som et virkemiddel som kan forene både målsettingen om fattigdomsreduksjon og utviklingen innen privat sektor – spesielt for kvinner. Kvinnene utgjør ofte majoriteten av låntakerne.

Standhaftige myter. I takt med den voksende populariteten har også en rekke myter omkring mikrokreditt vokst seg sterke. Ifølge Richard Rosenberg, seniorrådgiver i Consultative Group to Assist the Poorest (CGAP), er dette de mest standhaftige:

- Mikrokreditt er et verktøy med uoppdaget kraft, som kan løfte de fleste ut av fattigdom.
- Mikrofinans kan nå de fattigste av de fattige.
- De fleste mikrokreditorene klarer å nå bærekraftige nivåer for tilbakebetaling – i hovedsak gjennom sosiale nettverksgarantier.
- Nesten all mikrokreditt blir brukt til å bygge opp inntektsbringende mikroindustri.

– Alle disse tingene har en ting til felles: De er feil, slår Rosenberg kategorisk fast.

Armlengdes avstand. – Mikrokreditt løfter ikke folk ut av fattigdommen. Tvert imot bruker de fleste pengene til å kjøpe mat eller jordlappen de bor på, noe som ikke genererer særlig inntekt. Mikrokreditt når i tillegg bare en liten minoritet. Mange av de aller fattigste ønsker ikke å bli mikrofinansiert, hevder han, og viser til flere undersøkelser på området.

Ifølge en rapport fra den Interamerikanske Utviklingsbanken (IDB) er det små forskjeller mellom de med lån og de som står utenfor programmene – bortsett fra et jevnere inntektsnivå hos låntakerne.

For de fleste gjør ikke kreditten annet enn å holde sultegrensa på en armlengdes avstand, hevder Rosenberg, men peker samtidig på at matvaresikkerhet er helt fundamentalt i et menneskes liv. Og for enkelte kan mikrokreditt være nøkkelen til å ta spranget helt ut av fattigdommen.

Bistand eller butikk. Rosenbergs og CGAPs mål er å utvikle felles forretningsmessige standarder for alle som driver med mikrokreditt. Målet er å utvikle institusjoner som er økonomisk bærekraftige, og derved bygge opp en finansiell infrastruktur som også når de aller fattigste.

Men Rosenbergs viktigste budskap er at bistand er bistand. Mikrokreditt er butikk.

– De som driver med mikrofinans må forstå at den eneste måten å overleve på er å bli økonomisk bærekraftig. Det er det ytterst få som har greid hittil. Mange skryter av en tilbakebetaling på 95 prosent, men det er ikke godt nok! I dag er det bare 30 til 50 organisasjoner på verdensbasis som har nådd en bæ-

Grameen Bank, der disse kvinnene er låntakere, er støttet med 400 mill. norske bistandskroner.

kraftig drift, hevder han, og fortsetter:

– Jeg skulle gjerne sett mer privat kapital i disse prosjektene.

I Norge er det politisk vedtatt å støtte dette synet. Rådgiver Parvez

Kapoor i NORAD anbefaler NGOene å skille ut mikrokreditt som en egen aktivitet, og at de driver dette profesjonelt, aller helst som et eget firma.

– Å drive med kreditt skiller seg fra tradisjonelt utviklingsarbeid, og

Strømmestiftelsen selger mikrolån-obligasjoner

I ti år har Strømmestiftelsen gitt mikrolån til fattige mennesker, i hovedsak i Asia. Nå vil stiftelsen firedoble kredittaktiviteten, blant annet gjennom systematisk satsing på mikrofinans i østafrikanske land. Og det skal skje gjennom salg av obligasjoner til norsk næringsliv og privatpersoner.

• BIBIANA DAHLE PIENE

Det handler om å tenke nytt, mener Johannes Sannesmoen, prosjektordinator og daglig leder av mikrofinansaktivitetene i Strømmestiftelsen.

– Vi vet at det finnes folk og institusjoner som kan tenke seg å låne oss penger heller enn å gi dem bort. Disse kan nå kjøpe obligasjoner på 750 000 ugandiske shilling (ca. 4 400 norske kroner), som kan løses inn om fem år, sier Sannesmoen.

Rentefritt lån. Obligasjonene selges av et østafrikansk datterselskap, Stromme Micro Financa (E.A.) Ltd.. Å kjøpe en obligasjon blir i praksis det samme som å yte stiftelsen et rentefritt lån. Foruten tap av renter er det en viss risiko for at inflasjon og lignende kan spise opp deler av innsatsbeløpet.

– På den annen side kan disse pengene brukes opptil ti ganger, fordi lånene som regel har en tilbakebetalingstid på seks måneder. Det betyr at de genererer opptil 40 000 kro-

Johannes Sannesmoen er daglig leder av mikrofinansaktivitetene i Strømmestiftelsen.

ner i inntekter, fremholder Sannesmoen.

I dag bruker stiftelsen rundt ti millioner kroner årlig til mikrokreditter, fordelt på 25 prosjekter. Omkring halvparten av pengene går til å betale administrative kostnader. Målet er å tredoble selve kredittstøtten til 15 millioner i år 2002.

– For å nå dette målet er vi nødt til å gå inn i et mer kommersielt marked. Disse obligasjonene er en begynnelse, mener Sannesmoen.

Felles ansvar. Hver låntager må betale 20 til 40 prosent rente på lånene. I rene penger betyr dette at et lån på \$100 skal tilbakebetales med \$120 i løpet av et halvt år.

– De aller fleste greier dette, og samtidig spare opp kapital i tillegg. Det er bevis for at det nytter, hevder

Sannesmoen, men er samtidig ikke blind for at veien til et bærekraftig mikrokreditt-system er brolagt med vanskeligheter.

– Uten kontroll og disiplin raker hele systemet. Dette krever en holdningsendring hos begge partene, mener han.

Kontrollen skjer ved at låntagerne danner grupper, som sammen er ansvarlige for den enkeltes lån. Alle i gruppen må på forhånd ha spart opp en egenkapital på 20 prosent.

– Hvis en i gruppen misligholder sitt lån, beslaglegger vi egenkapitalen til de andre. Dessuten kan mislighold føre til fengselsstraff eller tvangsauksjoner. Dersom man ikke har en klar prosedyre ved mislighold er slike prosjekter dømt til undergang, mener Sannesmoen.

” De som driver med mikrofinans må forstå at den eneste måten å overleve på er å bli økonomisk bærekraftig.

Richard Rosenberg, seniorrådgiver i giverlandenes ekspert-gruppe, CGAP

FOTO: JOHN PETTER REINERTSEN

krever en helt spesiell faglig kompetanse omkring økonomi og bankvirksomhet. Man er nødt til å skaffe seg oversikt over hvor store renter man er nødt til å ha. Når man blander sammen bistand og kreditt ender man opp med kryss-subsidiering.

Man vet ikke hvilken hånd som gir eller tar, om renteinntektene fra utlånsvirksomhetene er store nok til å dekke kostnadene, eller om kredittprogrammet er bærekraftig, sier Kapoor.

Måten mange mikrokredittprosjekter drives i dag «oppdrar» klientene til å gi blanke, mener han.

– De tror at kreditt er det samme som gaver, at det bare er «dumt» å betale tilbake. Dette underminerer ikke bare seriøse kredittinstitusjoner, men blir også en buffer mot å utvikle folk som i utgangspunktet ikke er kredittverdige, til å bli det.

Tvangstrøye. Men mange er uenige i CGAPs syn på bærekraftighet som den eneste ledestjernen, og mener at mikrokreditt først og fremst er et solidarisk og sosialt anliggende. I Microcredit Summit (sammenslutning av NGOer som på et toppmøte i 1995 vedtok å nå ut til 100 millioner av verdens fattige familier innen år

2005, red.anm.) ser mange av organisasjonene på CGAPs krav til standardiserte metoder som en tvangstrøye. Dersom kun forretningsmessige prinsipper skal være førende – hvorfor ikke da overlate aktiviteten til kommersielle banker og finansinstitusjoner, spør kritikerne.

Sosial profil. – Faren ved å bli rene finansieringsinstitusjoner er at rene lønnsomhetsbetraktninger kan ta over for den sosiale og humanistiske profilen i organisasjonen, sier Svend Skjøsberg i Utviklingsfondet.

Mange er også redde for at «mainstreaming» av metodene vil føre til at donorene uvegerlig vil begå de samme feilene. Dessuten frykter flere at dersom donorene øker kravene om bærekraftighet, kan dette føre til at frivillige organisasjoner som driver kreditt med en sosial profil går dukken.

– Et annet spørsmål er hva som er myndighetenes ansvar, for eksempel for matvaresikkerhet. Nå ser vi at privat sektor i praksis overtar dette ansvaret, påpeker Skjøsberg.

Utfordringer. Et dilemma donorene i stadig større grad må forholde seg til i fremtiden, er hvordan man kan

bli flinkere til å oppmuntre det tradisjonelle bankvesenet til å gi støtte til de fattige, i stedet for å subsidiere frivillige organisasjoners mikrokredittprogram.

Behovet for mikrofinansielle tjenester er så stort at bare en brøkdel vil kunne dekkes gjennom donorfinansierte institusjoner. Målet må være å trekke privat kapital inn i sektoren, skriver UD i et notat. Mange håper at kommersielle banker etter hvert vil merke seg at også de fattige er kredittverdige.

«Upscaling». Samtidig kan dette føre til at det blir enda vanskeligere å nå de aller fattigste.

– En ting som kan skje når en mikrofinansinstitusjon gjør alle de riktige tingene, er at man får en såkalt «upscaling»: Det blir mer fristende å gi litt større lån til middelinnteksgrupper, enn å fortsette med mikrolånene til de fattige, forklarer Kapoor. I likhet med flere er han bekymret over denne tendensen.

– De bankene som etter hvert blir bærekraftige glemmer gjerne hvor de kommer fra. Faren er at de suges opp i et system hvor det eneste som gjelder er effektivisering og konkurransedyktighet, sier NORAD-rådgiveren.

Norsk satsing under lupen

UD vil ha en gjennomgang av alle aktivitetene

Norske myndigheter er etterhvert blitt mer opptatt av kvalitet enn kvantitet innen mikrokreditt. Nå har UD bedt NORAD om å legge hele den norske satsingen under lupen.

• **BIBIANA DAHLE PIENE** – Vi er opptatt av å sikre kvaliteten på arbeidet som gjøres. Sunne og bærekraftige programmer har vært en mangelvare, sier Anne Kristin Hermansen i UD's avdeling for globale spørsmål.

De siste årene har den norske satsingen på mikrokreditt steget målbevisst. I dag er over 700 millioner norske bistandskroner i sirkulasjon i Afrika, Asia og Latin-Amerika.

Totalt har NORAD investert rundt 600 millioner kroner i mikrokredittprosjekter. Den største enkeltmottakeren er Grameen Bank i Bangladesh, som har fått om lag 400 millioner kroner.

I tillegg har UD kanalisert rundt 90 millioner kroner gjennom internasjonale organisasjoner.

Ringvirkninger. Mellom 16 og 20 norske frivillige organisasjoner har satset rundt 20 millioner kroner på mikrokreditt, med til sammen 145 prosjekter (1996). Av disse er Strømmestiftelsen, Norsk Folkehjelp, Redd Barna, Care Norge, Utviklingsfondet og Norsk Misjonsråds Bistandsnemnd de største.

Da CGAP ble opprettet i 1995, meldte Norge seg raskt inn, og i fjor besluttet UD å videreføre samarbeidet. Som en følge av dette har UD nå bedt NORAD om å gjennomgå hele den norske satsingen på mikrokre-

ditt, for å sikre seg at medlemskapet i CGAP gir ringvirkninger på hvordan aktivitetene organiseres. Gjennomgangen skal være ferdig i juni i år.

– Dette er ingen tradisjonell evaluering, men simpelthen et ledd i en læringsprosess, sier rådgiver Parvez Kapoor i NORAD. Samtidig er et eget team satt ned for å gå samarbeidet med Grameen Bank etter i sømmene – som nå muligens skal oppløses etter 15 år.

Forum for læring. UD har også ønsket å opprette et eget forum for mikrofinans, et slags norsk mini-CGAP. For mens de fleste CGAP-landene har egne enheter for mikrofinans i sin administrasjon, har dette feltet i Norge i praksis vært ivaretatt av en enslig rådgiver i NORAD. I tillegg har Globalavdelingen i UD hatt ansvaret for samarbeidet med CGAP.

Deltakerne i forumet vil være de frivillige organisasjonene som driver med mikrofinans. Tanken er å effektivisere og bedre mikrokreditt-programmene gjennom utveksling av erfaringer og faglige diskusjoner.

Forumet vil bli en viktig kanal for tilbakemelding til CGAP på den politikken som utformes der, fremholder UD. Et annet viktig poeng er å koordinere de ulike aktørenes aktiviteter.

– Undersøkelser viser at det er et problem å nå de aller fattigste?

– Vi er svært opptatt av å nå så langt ned som mulig. Samtidig må vi erkjenne at det kanskje ikke er mulig å nå de aller fattigste. Mikrokreditt kan ikke erstatte andre sosiale tjenester, sier Anne Kristin Hermansen.

FAKTA:

• **Mikrokreditt** – betegnelse på finansvirksomhet som kun driver med utlån. Dette gjelder de fleste frivillige organisasjoner.

• **Mikrofinans** – finansvirksomhet som både driver med utlån og sparing. Nødvendigheten av å tilby sparing til fattige har fått økt oppmerksomhet. En rekke land har imidlertid lover som forhindrer frivillige organisasjoner fra å tilby spareprogrammer.

• Siden 1986 har Norge bidratt med rundt 700 millioner kroner til mikrokredittinstitusjoner. Grameen Bank, organisasjonen PRIDE i flere afrikanske land, samt den Interamerikanske Utviklingsbanken (IDB) er blant de største mottakerne.

• Norge er medlem av CGAP, et giverkonsortium som ble opprettet etter initiativ fra Verdensbanken i 1995. CGAP har som formål å utvikle mikrokredittinstitusjonene til å bli bærekraftige, og dermed uavhengige av donorstøtte.

Mobil bank i Nike joggesko

Brasino (25) er bank for småhandlere på Maputos største marked

MAPUTO (b-a): Følg med, folkens! Hold kvitteringene klare! «Den mobile bank» er på vei: Mager, kortklippet, med solbriller, Nike joggesko og amerikanske jeans.

TEMA: MIKROFINANS

• I MOSAMBIK: GUNNAR ZACHRISEN

Brasino da Conceicao blåser støv av brillene, mens hans puster ut et øyeblikk i skyggen ved coca-cola-sjappa. Så krysser han veien, passerer spesialbutikker i illeluktende fisk og armeringsjern, og smetter inn i et smug. Bak en bod i en skitten gatestump av Mercado de Xikhelene holder Isabel Muchanga (39) kvitteringen klar for Brasino.

Brasino er 25 år, akademiker og «mobil bank» for den canadiske hjelpeorganisasjonen Meda. Hver eneste uke er han rundt på Xikhelene (portugisisk for «Hølet») – det største uformelle markedet i Mosambik. Oppdraget er å kreve inn utlånte penger.

Her er rundt 5000 selgere sysselsatt. Blant disse er det 260 småhandlere som nyter godt av smålåne fra den canadiske menonitterorganisasjonen Meda. Mikrokredittordningen har spredd seg gradvis ut over det gigantiske markedet siden starten i oktober 1997.

Passer på hverandre. Medas låntakere deltar i faste grupper – grupper bestående av fem personer som har fått et grunnkurs i «business management».

Hver gruppe er «solidarisk ansvarlig» for at avdrag og renter innbetales til riktig tid. Det betyr at dersom en av gruppens fem personer svikter, vil de øvrige fire måtte sørge for at pengene likevel innbetales.

– Systemet fungerer bra, siden folk passer på hverandre. Dersom det blir umulig å inndrive pengene, krever gruppen det inn i form av varer som de så selger for å få betalt avdraget, forteller den 25-årige «bankmannen».

Ifølge Brasino er det bare et par av gruppene hans – blant totalt 27 – som har brutt sammen på grunn av sviktende tilbakebetalinger.

Ublu bankrenter. Muchanga er en av Brasinos klienter. Hun selger sukker, egg, krydder, te og andre dagligvarer. Og betaler pliktskyldig sine renter og avdrag hver måned til Medas konto i banken. For å kunne kjøpe inn en ny varebeholdning er hun avhengig av lånene fra hjelpeorganisasjonen.

– I banken får ikke folk som meg lån, og skal jeg låne svart fra «vanlige» utlånere her på markedet er det altfor ublu renter, sier Muchanga.

Ved hjelp av salget fra den lille butikken gir hun et viktig tilskudd til økonomien i familien, bestående

Isabel Muchanga (39) holder kvitteringen klar for Brasino da Conceicao.

FOTO: GUNNAR ZACHRISEN

av to voksne og fem barn (fra 3 til 20 år). Men utsiktene til å komme seg ut av det triste og illeluktende markedet, til fordel for en mer lukrativ virksomhet, synes ikke å være de beste. I 16 år har Muchanga sittet i «Hølet» som markedsselger. Og der tror hun at hun kommer til å forbli – uansett mikrokreditt eller ikke mikrokreditt.

– Lånene har hjulpet meg, men jeg klarer jo ikke å spare noe. Hva om jeg ikke klarer å betale en dag? Det blir vanskeligere etter hvert som beløpet øker. Konkurransen blir jo samtidig stadig hardere, og jeg tjener dårligere enn før, sier hun.

Årsaken er blant annet at stadig flere mannlige markedsselgere reiser de få kilometrene over til Sør-Afrika for å kjøpe inn billigere varer. Det betyr dårligere avanse for Muchanga, samt økende risiko for at eggene hennes råtner før de blir solgt.

Økt tillit – mer penger. En som satser på direkteimport fra Sør-Afrika er Martinho Fransisco Mumue (30), som også er blant de trofaste og plikttoppfyllende klientene i Brasinos vandrende bank. Første gang lånte han 100 dollar, nå er han oppe i 250 – som følge av økt tillit i Medas «mikro-bank».

”
Lånene har hjulpet meg, men jeg klarer jo ikke å spare noe. Hva om jeg ikke kan betale en dag?

Isabel Muchanga (39), selvstendig næringsdrivende

– Lånene er små, men de hjelper. Jeg håper å øke varekolleksjonen med tida, sier Mumue som driver innen damekonfeksjon – med alt et lite bølgeblikkrom kan begjære av billige kjoler, skjørt og bluser i vestlig stil.

I motsetning til Muchanga har Martinho en drøm for framtida.

– Mannen som hadde denne butikken før meg «falt på sin post» etter 30 år. Det har ikke jeg tenkt. Jeg drømmer om en dag å bli stor, stor forretningsmann. En med big business på nasjonalt nivå. Jeg må vekk fra dette her – jordgulv og bølgeblikkvegger, sier Martinho.

Ytterst få kreditt-organisasjoner får pengene tilbake

Vårt mål er å hjelpe folk ut av fattigdommen og å skape holdninger. Vi vil fremme litt gründer-ånd midt oppe i fattigdommens håpløshet, sier leder av canadiske Medas mikrokreditt-avdeling i Maputo, Fion de Vleter. de Vleter har stor tro på mikrokreditt som virkemiddel, men mener likevel til realisme.

– Maksimalt 10-20 prosent av våre klienter vil komme seg ut av

fattigdommen, sier han.

Småkjøpmenn på markedet og et par lunsjkafe-verter er de som i dag nyter godt av Meda-kredittene. På sikt håper de Vleter også å ekspandere utlånene til mer produktive sektorer.

– Det er omlag 80 hjelpeorganisasjoner i Mosambik som driver med mikrokreditt, som en del av sin aktivitet. Av disse er det neppe mer

enn 3 som kan sies å være vellykkede – i den betydning at de klarer å inndrive pengene som de låner ut, sier Bodil Wikman leder av NGO-nettverket LINK (som blant annet mottar støtte fra NORAD).

Wikman mener at det er en tendens til at mange hjelpeorganisasjoner blander sammen altruisme og utlånsvirksomhet, og viser til en evaluering av mikrokreditt-prosjek-

tene i Mosambik. Hun framhver canadiske Meda som en av de 3 vellykkede.

– Hvis man skal opp i en høy tilbakebetalingsgrad, krever det en høy grad av profesjonalitet og spesialisering, fastslår Wikman.

Se også artikkel om mikrofinans i Mali, side 15

Det sultne folks bank

Mohammad Yunus er økonomen og bankmannen som har en plan om å få en ende på verdens fattigdom. Her forklarer stifteren av **Grameen Bank** hvordan det skal skje.

AV MOHAMMAD YUNUS,
STIFTER AV GRAMEEN BANK

TEMA: MIKROFINANS

Det er mange måter å dø på, men av en eller annen grunn er sultedøden den mest uakseptable av dem alle. Kanskje fordi det skjer i slow motion. Sekund for sekund blir avstanden mellom liv og død mindre og mindre.

Jeg pleide å bli ivrig når jeg fortalte universitetsstudenter i Bangladesh om hvordan økonomiske teorier ga svar på alle mulige slags økonomiske problemer. Jeg ble revet med av teoriens skjønnhet og eleganse.

Likevel, plutselig en dag satt jeg med en følelse av tomhet. Hva var disse teoriene godt for, når folk døde av sult ute på fortauet? Klasserommet mitt fremstod nå som en kino, hvor man kunne slappe av fordi man visste at helten i filmen til slutt ville ende opp med seieren. Her viste jeg hele tiden at ethvert økonomisk problem ville få en elegant slutt. Men når jeg kom ut av klasserommet, møtte jeg den virkelige verden.

Og her ble heltene, «the good guys», nådeløst slått og trampet ned. Jeg ønsket å forstå realiteten i et fattig menneskes eksistens, og utforske den livsnære økonomiske virkeligheten som ble utspilt hver eneste dag i landet mitt. Derfor bestemte jeg meg for å tilbringe en del tid i nabolandsbyen til Jobra. Jeg bestemte meg for å bli student på ny, og for at Jobra skulle være mitt universitet.

En dag, mens min kollega og jeg gjorde våre runder der, stoppet vi ved et nedfallent hus. Der holdt en kvinne på å lage en stol av bambus. Hun satt på huk på jordgulvet, helt oppslukt av arbeidet. Den halvferdige stolen holdt hun mellom knærne, mens hun vevde bambustråene på plass.

Barn løp nakne rundt på gårdsplassen. Hun var ung og tynn, med mørk hud og svarte øyne. Hun var kledd i en rød sari, og kunne ha vært en av millioner kvinner som arbeider hver dag fra morgen til kveld i fullstendig armød.

Hun het Sofia Begum, og var 21 år gammel.

– Eier du denne bambusen? spurte jeg.

– Ja.

– Hvordan får du tak i den?

– Jeg kjøper den.

– Hvor mye koster det deg?

– Fem taka. (Det er ca. 1 krone).

– Har du fem taka?

– Nei, jeg må låne fra paikarene.

– Mellommennene? Hva slags avtale har du med dem?

– Jeg må selge bambusstolene tilbake til dem på slutten av dagen, for å betale tilbake lånet. Det som blir igjen går til meg.

– Hvor mye selger du stolen for?

– Fem taka og 50 paisa.

– Så du tjener 50 paisa?

Hun nikket. (Hennes fortjeneste var altså rundt 10 øre.)

– Og kunne du lånt pengene for å kjøpe råmaterialet selv?

– Ja, men pengeutlåneren ville kreve mye tilbake. Folk som begynner med dem, blir alltid fattigere.

– Hvor høy rente tar pengeutlånerne?

– Det kommer an på. Noen ganger krever de 10 prosent i uka. Jeg har en nabo som betaler 10 prosent dagen.

«Faktisk blir hele 98 prosent av våre lån tilbakebetalt, fordi de fattige vet at dette er den eneste muligheten de har til å bryte ut av fattigdommen», skriver Mohammad Yunus i denne artikkelen.

FOTO: TROND ISAKSEN

Begum begynte på arbeidet sitt igjen, fordi hun ikke ville miste for mye tid ved å snakke med oss. Jeg iakttok de små brune hendene hennes, mens de flettet bambus slik de hadde gjort hver eneste dag i måneder og år. Dette var hennes levebrød. Hun satt på huk på jordgulvet, fingrene hennes var fulle av trevler, med sørgerender under neglene.

Det slo meg at Begums slaveliggende status ville aldri ta slutt, om hun ikke fikk tak i de fem taka'ene hun trengte i utgangspunktet. Kreditt ville kunne gi henne de pengene. Da kunne hun selge varene sine på det åpne markedet, og få en langt høyere fortjeneste.

Dagen etter kalte jeg inn en av studentene som samlet inn data for meg, og ba om hjelp til å lage en liste over hvor mange i Jobra som, i likhet med Begum, måtte låne av kjøpmenn, og som dermed gikk glipp av fruktene av arbeidet sitt.

Innen en uke hadde vi laget en liste. Den inneholdt navnene på 42 personer som totalt hadde lånt 856 taka, eller mindre enn 17 pund til sammen.

– Herregud, all denne elendighe- ten i alle disse familiene bare fordi de mangler 17 pund! utbrøt jeg.

Hjernen min ville ikke la disse problemene ligge. Jeg ønsket å hjelpe disse 42 kompetente, hardt arbeidende menneskene. Jeg gikk rundt og rundt problemet, lik en hund som passer på kjøttbenet sitt. Der- som jeg lånte dem 17 pund, kunne de selge sine produkter til hvem som helst; de kunne dermed oppnå høyest mulig pris for arbeidet sitt, og ikke bli dømt til pengeutlånerens ågervirksomhet.

Jeg lånte dem de 200 kronene, og sa at de kunne betale meg tilbake når de hadde råd til det. Men i løpet av den neste uken slo det meg at det jeg hadde gjort ikke var nok – fordi det bare var en personlig og følelsesmessig løsning. Det jeg måtte gjøre var å forme en institusjonell løsning.

Det var begynnelsen til det hele. Den dag i dag ser jeg ennå på meg selv, mitt arbeid og

mine kolleger som ivrige forkjempe- re for å løse dette altoverskyggende problemet – fattigdommen som ydmyker alt som et menneske står for. Vi visste ingenting om det å drive en bank for fattige; vi måtte lære alt fra bunnen av. Jeg ville at dette skulle være en landsby-bank, ikke en bank som bare beskjeftiget seg med jordbruk og avlinger.

Derfor kalte jeg den for Grameen som kommer av ordet gram, som betyr landsby.

Våre klienter trenger ikke vise fram hvor mye de har spart eller hvor velstående de er. Derimot må de vise fram det motsatte – hvor fattige de er og hvor lite de har greid å spare opp.

Til min store overraskelse viser det seg at de som låner uten sikkerhet er flinkere til å betale tilbake lånene sine enn de som kan tilby enorme verdier som sikkerhet. Faktisk blir hele 98 prosent av våre lån tilbakebetalt, fordi de fattige vet at dette er den eneste muligheten de har til å bryte ut av fattigdommen. Og de har absolutt ingenting å falle tilbake på. Og hvordan skulle de overleve dersom de bryter betingelsene for dette ene lånet?

Da vi satte sammen låneporteføljen gjorde jeg avdragene så små at de knapt kunne merkes. Dette var en måte å overvinne den psykologiske motstanden mot å «bli av med så mye penger på én gang». Jeg bestemte meg for å satse på daglige avdrag. Det ville dermed bli enklere å overvåke systemet; jeg kunne med én gang se hvem som betalte tilbake og hvem som ikke gjorde deg.

Jeg mente i tillegg at dette ville styrke selvdisiplinen hos mennesker som aldri har før har kunnet låne penger, og gi dem tillit til at de ville greie dette.

Vi utviklet gradvis våre egne utlans-/avdragsmekanismer, og gjorde selvfølgelig mange feil underveis. I dag har vi landet på et enkelt tilbakebetalingssystem som alle låntagerne skjønner nesten umiddelbart: Lånet gis for ett år, like avdrag betales hver uke, renten er 20 prosent, mens avdragene er to prosent av totalsummen i 50 uker.

”

De som låner uten sikkerhet er, utrolig nok, flinkere til å betale tilbake lånene sine enn de som kan tilby enorme verdier som sikkerhet.

”

Jeg ville at dette skulle være en landsby-bank. Derfor kalte jeg den Grameen som kommer av ordet «gram», som betyr landsby.

I dag har vi mer en 12 000 ansatte og 1112 avdelinger over hele Bangladesh. De ansatte møter mer enn 2,3 millioner låntagere ansikt til ansikt hver uke. Hver måned låner vi ut 35 millioner dollar (om lag 260 millioner kroner, red.anm.) i bittesmå lån. Samtidig kommer omtrent like mye penger tilbake i avdrag.

Gradvis begynte vi å fokusere på å gi lån utelukkende til kvinner. Der- som målene inne økonomisk utvikling inkluderer økt levestandard, reduksjon av fattigdom, tilgang til verdig arbeid, og å minske avstanden mellom fattige og rike – da er det ganske naturlig å begynne med kvinnene. De utgjør majoriteten av de fattige, de arbeidsløse og de økonomisk og sosialt uheldige. Og siden de står nærmere barna er kvinnene nøkkelen til Bangladesh' fremtid.

Dette var ikke lett. Den første og mest formidable motstanden kom fra kvinnenes ektemenn. Dernest fra mullahene. Og dernest fra profesjonelle, til og med fra myndigheter og byråkrater.

Å være fattig i Bangladesh er vanskelig for alle, men aller vanskeligst er det å være kvinne og fattig. Derfor vil hun kjempe ekstra hardt for å komme ut av fattigdommen ved selv den minste mulighet.

Livshistorien til Ammajan Amina, en av våre første låntagere, illustrerer hva mikrokreditt kan gjøre for en gatetiggerske. Fire av de seks barna hennes hadde dødd av sult eller sykdom, bare to døde overlevde. Mannen hennes, som var mye eldre enn henne, var svært syk. I en årrekke hadde han brukt mesteparten av familiens ressurser til å finne en kur mot sykdommen.

Da han døde var huset det eneste Amina hadde igjen. Hun hadde aldri tidligere tjent penger selv. Svigerfamilien hennes forsøkte å kaste henne og de to barna ut av huset hun hadde bodd nesten 20 år i, men hun nektet å dra.

Hun prøvde å overleve ved å selge hjemmelagde kjeks og kaker, men da hun kom hjem en dag hadde svigerbroren solgt bølgeblikket hennes. Regntiden hadde akkurat startet, og hun var kald, sulten og for fattig til å produsere mat for salg. Alt som kunne spises ga hun til barna.

Hun måtte tigge, men siden hun var en stolt kvinne ville hun bare tigge i nærliggende landsbyer. Siden hun ikke lenger hadde tak over huset, ødela monsunen vegger og gulv. En dag da hun kom tilbake fra tiggerferden, hadde huset kollapset helt. Amina begynte å skrike: «Hvor er datteren min? Hvor er barnet mitt?». Hun fant sin eldste datter død under de knuste veggene.

Da min kollega Nurjahan møtte henne i 1976 holdt hun sitt eneste overlevende barn i armene. Hun var i sorg, sulten og desperat. Å få låne noen skillinger fra pengeutlånerne, eller fra en vanlig bank, var aldeles utelukket. Men med et lite lån fra oss begynte hun å lage bambuskurver, og forble en låntager til sin siste dag. Nå er hennes datter medlem i Grameen.

I dag har vi mer enn to millioner slike livshistorier, en for hvert medlem i vår bank.

«Skeiv femøre» til 3 mrd. kroner

Gigantbygget Bibliotheca Alexandrina reiser seg fra sanden

Den norske arkitekten Christoph Kapeller viser fram bibliotekets store hall.

ALEXANDRIA (b-a): Fra takterrassen på Cecil Hotel har jeg en mektig utsikt – Ramla-plassen og Alexandrias halvmåneformede østre havn bader i det lave morgenlyset ved soloppgang. Som en endeløs asurbå duk ligger Middelhavet foran meg.

• I EGYPT: TRYGVE BØLSTAD
(TEKST OG FOTO)

EGYPT

Det var her, for over 2300 år siden, Iskander al-Akbar («Aleksander den store» på arabisk) kom seilende inn fra Middelhavet. Han valgte en fiskerlandsby som plassering for sin hovedstad, og en gresk arkitekt, Dendocrates, fikk i oppdrag å tegne den.

Selv fikk «Aleksander den store» aldri se den gave byen ble til klassisismen, langt mindre kunne han forestille seg hvilken betydning Alexandria skulle få opp gjennom tidene, som havneby og kulturelt sentrum. Arkitekturen var like imponerende som i Roma og Athen, og i de siste århundrer før Kristi fødsel ble byen et arnested for forskning, filosofi og litteratur.

Byens bibliotek rommet på Kleopatras tid 500.000 bøker, og forskningsinstituttet, Mouseion, produserte noen av den tids beste vitenskapelige arbeider. Biblioteket ble ødelagt under Julius Cæsars beleiring av byen. Storbrannen og derpå tapet av hele samlinger av gresk og Midtøsten-litteratur betegnes som den største katastrofe i oldtiden. Kleopatra startet en annen samling i det berømte Serapeum. Byen hadde med sin 1 million innbyggere anseelse som verdens intellektuelle sentrum.

To årtusener etter. To årtusener etter Aleksander og Kleopatra sitter en liten gruppe unge arkitekter på loftet over Dovrehallen i en liten hovedstad i Vikingland. De kaller seg Snøhetta.

Som barn har de kastet brune femører på stikka og sett den runde mynten skinne i sollyset, skeivt som den ble liggende i sanden. Herfra var det arkitekt Kjetil Thorsen hadde sin idé som skulle føre Snøhettas ambisiøse bibliotek-tegning helt til topps – i konkurranse med 1400 arkitekter fra 77 nasjoner. Det var i september 1989 og det var en gledelig sensasjon. Konkurransen var støttet av den egyptiske regjeringen, samt FN-organisasjonene UNDP og UNESCO.

«The revival of the Ancient Library of Alexandria» skjer via femøringen i sanden! Riktignok har ideen om femøringen fra guttedagene utviklet seg til en microchip-disk med lag på lag av informasjon som ide for den runde takformen. Snøhettas geniale ide er overført til et bygg som favner det skulpturelle og det funksjonelle. Det er voldsomme dimensjoner over det meste. Den enorme betongsirkelen, 160 meter i diameter, tar nå form og får sine 120 takelementer på plass. De hviler på 162 søyler.

Rundt 1000 personer arbeider, fordelt over to skift, på byggeplassen i Alexandria.

Gigantiske Bibliotheca Alexandrina tar form – etter tegningene av arkitektfirmaet Snøhetta fra Oslo. (Konturene av fire bygningsarbeidere anes i øvre høyre del av bildet.)

Det høyeste punktet i sirkelen, en gigantisk bue, 32 meter høy, skaper bakveggen og skal kles med 3000 steinheller fra Aswan i øvre Egypt. Hver helle måler 1x1,5 meter. Inne, i det åpne leserommet med plass til 1800 personer, vil det være 160 meter og over 10 etasjer åpent fra vegg til vegg. Biblioteket vil ha sin egen strømforsyning.

1000 ansatte. Rundt 1000 personer arbeider, fordelt over to skift, på byggeplassen i Alexandria. Fra syv om morgenen til syv om kvelden, og fra syv om kvelden til syv om morgenen.

Fredag er fridag, som ellers i Egypt. 30 prosent av arbeidsstokken er kvinner. De er ingeniører på byggeplassen, tekniske ingeniører på kontor, IT-operatører, regnskapsmedarbeidere, sekretærer og de sit-

ter i administrasjonen.

Antatt byggesum lyder på 175 millioner amerikanske dollar. Dette inkluderer ikke tomten, konsulent honorarer og budsjettet til GOAL (General Organization Alexandria Library). De er stipulert til 180 millioner dollar. Bøker og tidsskrifter har en beregnet kostnad på 31 millioner dollar. Utstyr vil beløpe seg til 20 millioner dollar.

Til sammen er det med andre ord snakk om et prosjekt til over 400 millioner dollar – eller drøyt 3 milliarder kroner. To arkitekter fra Snøhetta, Peter Hall og Christoph Kapeller, er til stede på byggeplassen og sørger for at byggherren får det bibliotek arkitektene har tegnet.

Privilegium. Det har vært et kjempeprivilegium for oss unge arkitekter å vinne en så betydningsfull arki-

tektkonkurranse og å være med på å bringe et prosjekt av slike dimensjoner i havn, sier Christoph Kapeller. De norske arkitektene oppgave i byggeperioden har vært å kontrollere og sjekke kvaliteten på bygget i samsvar med tegninger og spesifikasjoner.

– Forholdet til entreprenører i store byggeprosjekter er alltid vanskelig. Hovedoppgaven for arkitekten er å ivareta spesifiserte kvalitetskrav for klienten, mens hovedinteressen til entreprenøren er kommersiell. Desto større prosjekt desto hardere settes forholdet mellom arkitekt og entreprenør på prøve, sier Kapeller.

Entreprenøren er Arab Contractors (som eies av en tidligere egyptisk ministre) og Balfour Beatty (UK) De opererer i et konsortium på 50/50.

FAKTA:

- Internasjonalt står Spania, Frankrike, Italia, Mexico, Australia, araberstatene og Norge som de tyngste bidragsyterne. I tillegg til bokgaver fra 16 land, som teller 500.000 bøker, vil biblioteket ved åpningen ha 400.000 tradisjonelle og elektronisk lagrede bøker.
- Biblioteket vil ha en stab på 360, hvorav 70 bibliote-

karer, som har fått opplæring av eksperter fra Frankrike, England, Danmark, Finland og Norge. Det er opprettet venneforeninger i åtte land, deriblant Norge.

- Om lag 25 prosent av prosjektet gjenstår og den offisielle åpningen med president Hosni Mubarak forventes innen utgangen av 1999.

Det er dimensjoner over Alexandrias nye praktbygg.

Snøhetta er en godt synlig aktør i Alexandria-prosjektet.

BEVILGNINGER FRA NORAD:

1. Tilleggsstøtte til Snøhetta for prosjektering/byggeledelse på 15 millioner kroner Avtale inngått i 1993.
  2. Bistand til opplæring av egyptiske steinhoggere i forbindelse med lokal produksjon av muren rundt biblioteket. NORAD-støtte: 825.000 kroner (1995).
  3. Faglig samarbeid Nasjonalbiblioteket i Norge – Alexandria-biblioteket: Opplæring innen IT og dokumentkonservering. NORAD-støtte: 249.000 kroner. Tiltaket ble gjennomført i 1995/96.
  4. Finansiering av møbler til biblioteket (designet av Snøhetta og produsert i Norge av Risørbedriften Emil Bosvik.). NORAD-støtte: 30 millioner kroner Avtale inngått 1995. Møblene (i bøk) skal leveres innen 1. juni 1999.
- Tilsagn: I 1997 ble det fra norsk side gitt tilsagn om å finansiere en faglig kontakt mellom norske og egyptiske miljøer vedrørende utviklingen av et «science and technology centre» som skal anlegges ved biblioteket.

Bistand eller eksportstøtte?

• GUNNAR ZACHRISEN

- Fattigdomsorienteringen i norsk bistand behøver ikke å bety at vi, i alle sammenhenger, skal agere som «slumsøstre». Prosjekter av denne typen kan være viktige for å generere kreativitet, samfunnsdebatt og økonomisk og kulturell utvikling.

Det vil også, i neste omgang, kunne bli viktig for de fattige. Dessuten – biblioteket har som en av sine viktigste oppgaver å ta vare

på områdets enorme kulturelle rikdom – det vil si å hindre kulturell fattiggjøring.

Det sier Thore Hem, kontorsjef ved NORADs kontor for kultur- og institusjonssamarbeid som svar på spørsmål om ikke «prestisjeprosjektet» Alexandria-biblioteket ligger fjernt fra Stortingets vedtatte hovedmål for bistanden – om at den skal gå til de fattigste i de fattigste landene.

- Et bibliotek i et fattig land må

i utgangspunktet være like støtteberettiget, som bistandstiltak, som en skole. Begge deler er viktige institusjoner for å spre og akkumulere kunnskap, sier Hem.

- Men er ikke motivet bak bistandskronene til dette prosjektet snarere å understøtte en norsk eksportsatsing enn å drive utviklingsarbeid?

- Som direktorat kan ikke NORAD spekulere i de egentlige motiver, så lenge et slikt tiltak har vært

ekspisitt nevnt i statsbudsjettet og vedtatt av Stortinget. - Egypt har aldri vært noe prioritert land for norsk bistand?

- Nei, men Egypt og Norge har en tosidig kulturavtale. NORADs kulturbevilgning er i utgangspunktet en global ordning, og i stor grad prøver vi å finne støtteverdige tiltak blant våre «faste kunder» det vil si de land som er viktige partnere i norsk utviklingsarbeid, sier Hem.

Angolanske arbeidere laster hjelpeforsyninger fra FN-organisasjonen World Food Program.

FOTO:SCANPIX/AP

Økende nød i Angola

Opprørsstyrkene «kontrollerer» nå halve landet

LUANDA (b-a): Nøden øker i Angola ettersom krigshandlingene fortsetter.

Flyktninger, som ofte har rømt fra sine hjem og jorder både tre og fire ganger, overlever nå kun på FN-organisasjoners innsats med å fordele mat og medisiner. FN regner i dag med cirka en million internflyktninger i landet.

ANGOLA

• I ANGOLA: CHRISTER BLOMSTRAND

World Food Program innrømmer imidlertid at det blir vanskeligere og vanskeligere å ta seg fram til stedene der de nødlidende finnes. Veiene er ikke lenger sikre – ikke en gang for FN-konvoier. På flere veier er det lagt ut nye land- og stridsvogntminer og nyreparerte broer er blitt sprengt.

Savimbis UNITA-styrke har nå også angrepet Mbanza-Congo i den aller nordligste delen av Angola, på

grensene til Kongo. Byen har falt i opprørernes hender, men det er langt fra sikkert at de vil klare å holde byen og kontrollere det omkringliggende området.

Risikoen er samtidig stor for at Savimbi fortsetter mot kysten i vest. Politiske observatører regner med at han kan være interessert i å angripe havnebyen Soyo, på den angolanske siden av Kongo-floden. I Soyo finnes store oljeanlegg som tilhører den franske oljegiganten ELF.

Når internasjonale interesser trues kan reaksjonen imidlertid bli sterk. Franskmen og amerikanere har foretatt betydelige investeringer i oljeanlegg gjennom selskapene ELF og Chevron.

Portforbud er allerede innført i byen Soyo mellom klokken 11 på kvelden og 6 på morgenen. De angolanske regjeringstyrkene er også på plass og forbereder et forsvar av byen.

Beveger seg fritt. Savimbi kontrollerer nå mer enn halve landet, hev-

Store deler av Angola er et slags ingenmannsland, hvor det er umulig å drive noen form for utviklingsarbeid.

des det i ulike medier – til og med internt i Angola. Men faktum er at dels angriper Savimbis hær ofte byer og tettsteder men like ofte trekker de seg tilbake eller blir slått tilbake av regjeringsstyrkene. Militære innen FN-systemet sier at man trenger 20 ganger så mange soldater for å holde en by, sammenlignet med å gjennomføre et vellykket angrep.

Ingenmannsland. Å si at Savimbis soldater beveger seg relativt fritt over halve Angola ligger nærmere sannheten. Store deler av landet er derfor et slags ingenmannsland, hvor det er umulig å drive noen form for utviklingsarbeid. Ingen politiske observatører tror heller at Savimbis UNITA kan vinne en militær seier over regjeringstyrkene.

Like sikkert som at krigen raser på ulike steder i landet er at det også hersker ro og fred i andre deler. I Bengo-provinsen rundt Luanda foregår det en hel del utvikling av jordbruksarealer, samt minerydding med sikte på videre utvikling.

Hovedstaden Luanda er også ganske rolig, selv om de fleste familier for tida består av 18 til 20 personer. Alla som kan, søker seg til byen og bor hos slektninger.

Luandas infrastruktur er bygget for 700-800.000 mennesker, før det siste krigsutbruddet var det ca 3,5 millioner og idag kan summen være 4, 5 millioner.

Nødhjelpskorridorer. Det store spørsmålet er nå hva som kommer til å skje dersom FN's militære observatørkorps MONUA forlater landet med de siste 1000 internasjonale observatørene.

– Vi trenger FN for å skape nødhjelpskorridorer over hele landet. Får vi ikke ut nødhjelp kommer mange til å dø av sult og sykdommer, sier både NGO-representanter og talsmenn for FN-organisasjonen World Food Program.

Tidligere har kilder innen World Food Program bekreftet at både re-

gjerings soldater og soldater fra UNITA ved ulike anledninger har angrepet og ranet lastebiler med mat og medisiner. Nå spør man om den angolanske regjeringen virkelig garanterer sikkerheten for de humanitære organisasjonene? De to nedskutte FN-transportflyene med totalt 23 døde er et annet bevis på usikkerheten.

La om kursen. I dette krigsherjede landet arbeider norsk bistand med kompetansebygging og institusjonsutvikling innen vannkraft- og fiskerisektorene.

– Dette er sektorer som Angola kommer til å trenge når freden endelig kommer og gjenoppbyggingsarbeidet skall begynne, sier Norge ambassadør i Luanda Bjørg Leite.

Ifølge ambassadøren la man om den humanitære bistandsinnsatsen i 1998 og forsøker nå å få inn et mer langsiktig perspektiv.

– Vi forsøker å handle på kort sikt, men tenke langsiktig, sier ambassadør Leite.

Får trekasse. Et godt eksempel på dette, er ifølge ambassadør Leite, et skoleprogram som gjennomføres i regi av Norsk Flyktningeråd og UNICEF – etter et konsept som er utviklet i Somalia.

– Det fungerer bra i situasjoner der mennesker er på flukt eller er i flyktningeleirer der det ikke finnes skoler. Det dreier seg om en rask opplæring av lærere som siden får en enkel trekasse. I denne finnes alt man trenger av undervisningsmaterieill for to klasser på 40 til 50 elever i ett år. Barn i alle aldre kan på denne måten få lære å lese og skrive, lære seg de fire grunnleggende regnemåtene, samt litt geografi og historie, forteller hun.

Minerydding er en annen sentral oppgave for norsk bistand.

– Vi har så langt ingen indikasjoner på at det er lagt ut nye miner i områder der Folkehjelpen tidligere har foretatt rydding, sier Leite.

Kaunda vil bli president likevel

ZAMBIA: Eks-president Kenneth Kaunda vil likevel stille som presidentkandidat til valget i 2001. I et intervju med BBC sier Kaunda at han ikke kommer til å trekke seg fra politikken likevel på grunn av «spesielle begivenheter på den politiske arenaen». Hvilke begivenheter han sikter til er imidlertid uklart. Kaunda sier også at han vil fortsette å lede sitt gamle regjeringsparti UNIP til han blir kastet, etter at han gjeninntok posisjonen som leder i partiet i 1995.

Talsmenn for myndighetene

Klar for retretten

Flak: Kaunda med støtte fra Zambias nye president.

Faksimile fra Bistandsaktuelt nr. 2/98.

mener imidlertid at Kaunda ikke kan stille til valg, fordi loven bare tillater to femårsperioder som president. Kaunda regjerte Zambia i 27 år.

I et intervju med Bistandsaktuelt for tre måneder siden sa Kaunda at han var beredt til å trekke seg fra partipolitikken, men at det var et problem at man ikke

hadde penger til å avholde noen partikongress. Kjennere av zambisk politikk fastslår imidlertid at det langt fra er første gang Kaunda ombestemmer seg i denne saken.

Historisk valg i Mali

Kirkens Nødhjelp «selger» lokaldemokrati på landsbygda

GOURMA (b-a): Mali går en spennende vår i møte. For første gang skal lokalvalg gjennomføres i det vestafrikanske ørkenlandet. Gamle, føydale maktstrukturer skal erstattes av folkevalgte kommunestyre. Kirkens Nødhjelp (KN) deltar i demokratiseringsprosessen.

• I MALI: SIGURD AARVIG

For 15 år siden rykket KN, sammen med Strømmestiftelsen og Care Norge, inn med krisehjelp under tørkekatastrofen i Mali på 80-tallet. For 12 år siden ble norsk bistand til Mali ble dreid over mot utviklingsprosjekter. Idag er KNs virksomhet i Mali gått inn i en ny fase.

Valbjørg Hoaas, stedlig representant for KN i Mali, kaller den «konsolideringsfasen». Nå satser ikke organisasjonen lenger på å bygge skoler og andre nye anlegg. Utviklingsprosjektene skal forankres i lokalmiljøene og drives videre av malierne. Informasjon om lokaldemokrati er kommet inn som en ny aktivitet det siste året.

- Fred, forsoning og menneskerettigheter er blitt en viktig ingrediens i KNs arbeid. Dette med å informere om lokalvalg og desentralisering var egentlig ikke noe vi hadde lagt opp til. Men da myndighetene ba oss bistå, hev vi oss med, forteller Hoaas.

Nye ord om folkestyre. Et femtitalles mennesker i landsbyen Kadagou i Gourmaprovinen sitter i skyggen av et tre. Samtalen går om nye ord som demokrati, lokalvalg og kommuner. De fremmøtte kommer dels fra songhay- og dels fra tuareg-folket.

Ordstyrerne er maliere, ansatt ved KNs hovedbase i Gourma. Bare to av KNs nærmere 50 medarbeidere i Mali er nordmenn, resten er innfødte. Ordstyrerne på landsbymøtet oversetter fra songhay til tamacheq, og omvendt. Seg imellom snakker flere av dem fransk, Malis offisielle språk. Diskusjonen tar derfor tid.

De legger vekt på å få kvinnene med i samtalen og å skape forståelse for prinsippet om likeverd i alle demokratiske prosesser. En stemme er like mye verdt enten den kommer fra fattig eller rik, nomade eller bonde, kvinne eller mann.

En eldre kvinne tar ordet.

- En kvinne bør kunne velges til kommunestyret dersom hun er dyktig, sier hun.

Enkelte av mennene nikker bifallende, noen av de andre ler. En livlig diskusjon følger. Møtet varer i flere timer.

Tørke og borgerkrig. Bakgrunnen for at KNs folk er engasjert av myndighetene i Mali til å informere om demokratisering og desentralisering, er organisasjonens lange erfaring i området. Flere av medarbeiderne har arbeidet i KN siden organisasjonen etablerte seg i Gourma i 1984, og de har opplevd skiftende og vanskelige tider.

Under andre halvdel av 80-tallet var KN den overlegent største bistandsorganisasjonen i Nord-Mali med hundrevis av prosjekter innen jordbruk, utdanning, helse og fiskerier. Deretter brøt tuareg- og songhay-opprøret løs 1990-95, en reaksjon på fattigdommen og manglende utvikling i den nordlige del av landet.

KN valgte å bli i Gourma under borgerkrigen, mens de andre bistandsorganisasjonene evakuerte området. Avgjørelsen om å arbeide videre i landet var i begynnelsen omstridt. KN-personalet ble utsatt for store påkjenninger. Ved to anledninger, i 1992 og -95, ble tilsammen

Under et skyggefullt tre sitter landsbyboerne i Kadagou diskuterer nye ord som demokrati, lokalvalg og kommuner.

FOTO: SIGURD AARVIG

sju maliere ansatt i KN drept av soldater. Organisasjonen ble også beskyldt for å stå i ledtog med opprørerne, noe KN hele tiden tilbakeviste.

Med i fredsprosessen. Men lokalbefolkningen satte pris på at den norske bistandsorganisasjonen ble på sin post, og etter hvert ble KN høyt respektert også av landets myndigheter.

Under fredsforhandlingene mellom myndighetene og opprørsbevegelsene ble KNs tidligere representant i Mali, Kåre Lode, engasjert som fredsmeidler. Han hjalp til med å bringe partene sammen og var med på å meisle ut en serie lokalt baserte forhandlingsmøter der sivilsamfunnet selv ordnet opp i stridigheter uten innblanding fra sentrale politikere og byråkrater.

Mali er nå inne i en lovende, demokratisk utvikling under Alpha Oumar Konaré, som ble valgt til president i 1992 etter diktatoren Moussa Traorés fall året før. Valg på lovgivende forsamling ble gjennomført i 1997. Neste skritt i demokratiseringsprosessen er lokalvalg planlagt

i april i år og opprettelse av kommuneadministrasjoner.

Sigurd Aarvig er frilansjournalist.

FAKTA OM MALI

- Tidligere fransk koloni i Vest-Afrika
- Ca. 11 mill. innbyggere.
- Et av verdens fattigste land.
- Gjennomsnittlig levealder 46,6 år.
- Bare 30 prosent av befolkningen kan lese og skrive.

MALI OG NORGE

- Norsk bistand i Mali startet som ren nødhjelp under tørkeperioden i Sahelområdet på 1980-tallet.
- Videreført gjennom Sahara-Sahel-programmet (SSE) i 1985.
- I 1994-96 deltok Norge i freds- og forsoningsprosessen i Nord-Mali gjennom Kirkens Nødhjelp og UNDP
- 1. april 1998 ble en ny, treårig avtale om utviklingssamarbeid mellom Mali og Norge undertegnet.

Fred, forsoning og menneskerettigheter er blitt en viktig ingrediens i arbeidet vårt, sier Valbjørg Hoaas, stedlig representant for Kirkens Nødhjelp i Mali.

FOTO: SIGURD AARVIG

Care Norge i Mali: Små lån med stort utbytte

• I MALI: SIGURD AARVIG

KIRCHAMBA (b-a): Maskinen harker noen ganger, så stiger turtallet til en jevn dur. I en sky av hvitt støv står kvinnene i landsbyen Kirchamba, stolte over mølla som sparer dem for mange timers tungt arbeid. De har finansiert den selv.

I dette veiløse lille samfunnet med 1400 innbyggere nord i Mali, er risdyrking en hovednæring. Da idéen om en spare- og lånegruppe ble lansert, bestemte femti av kvinnene seg for i fellesskap å satse på en ris-mølle - en maskin som skiller skallene fra riskornene.

Under innhøstingen kjøper de ris til mølla og selger deretter risen på markedet. En del av fortjenesten går til å nedbetale maskinen. Resten av overskuddet kan de bruke til å kjøpe mat, klær og andre nødvendige husholdningsartikler, eller de investerer i ulike former for inntektsgivende virksomhet.

Sparer tid. - Før brukte vi mange timer på å bearbeide risen manuelt.

Om lag 180.000 norske kroner ble gitt i støtte til 1738 kvinner i 1997.

Nå har vi mer tid til å gjøre andre ting, forteller Kanto Badou, kasserer i spare- og lånegruppen.

Kanto forteller at systemet ble raskt godtatt i landsbyen. Verken hun eller gruppens sekretær måtte ty til overtalelser for å rekruttere deltakerne. Spørsmålene de fikk, gikk på praktiske forhold: Hvem passer maskinen, hva koster den, hva må vi tjene på omsetningen av ris?

Care Norge står bak spare- og lånegruppen i Kirchamba. Denne frivillige organisasjonen driver prosjekter i tre områder i Mali, med et samlet budsjett på ca 16 mill. kroner i 1999 - finansiert hundre prosent av Norad.

Om lag halvparten av dette budsjettet disponeres i Timbuktu fylke, der målet innen år 2002 er å trygge levevilkårene for 8700 husstander i 52 landsbyer.

Lønnsom såpe. Om lag 180.000 norske kroner ble gitt i støtte til 1738 kvinner i 44 grupper i 1997, det vil si i overkant av 100 kroner i gjennom-

snitt på hver av dem. Samtidig tilførte kvinnene gjennom egne aktiviteter nesten 100.000 kroner til spare- og lånegruppene.

Kreativiteten er stor når kvinner får en mulighet til å spe på familieøkonomien. Den vanligste aktiviteten er å kjøpe varer som de selger på markedet.

I Kirchamba og to andre landsbyer har noen av kvinnene også startet såpeproduksjon, som etter kort tid ble lønnsom.

Økt status for kvinnene. Den store inspiratoren for spare- og lånegruppene er Grameen Bank i Bangladesh. Idéen er at kvinner generelt er flinkere enn menn til å tilgodese familien, og spesielt barna, når de får penger mellom hendene. I tillegg til å gi barnefamilier et bedre liv, får kvinnene økt status og blir mer selvstendige gjennom virksomheten. Care Norge driver spare- og lånegrupper både i Asia, Latinamerika og Afrika og har gode erfaringer med systemet.

MIKROFINANS

Kvinnene i Kirchamba har investert i en mølle og slipper å bearbeide risen manuelt. Maskinen sparer dem for mange timers arbeid. FOTO: SIGURD AARVIG

Strøm av bistand til Bosnia

Mottar per hode ti ganger så mye som fattige afrikanske land

SARAJEVO (b-a): – Det er klart at vi bruker mye penger her. I gjennomsnitt er det snakk om beløp tilsvarende 2000 kroner per innbygger per år. Sammenlign det med bistand til fattige afrikanske land. Der vil det maksimalt være snakk om 200 til 300 kroner per person i året.

• I BOSNIA: ODD IGLEBÆK (TEKST OG FOTO)

Ordene kommer fra Rory O'Sullivan. Han er sjefen for Verdensbankens kontor i Sarajevo og dermed i nøkkelposisjon til å ha en oversikt over bistanden til Bosnia-Hercegovina.

Årsaken er ikke at hans kontor ligger strategisk plassert med god utsikt over landets hovedstad. Snarere skyldes det at Verdensbanken sammen med EU-kommisjonen har oppdraget med å koordinere givningsinnsats i forhold til gjenoppbygging og ny økonomisk utvikling i den kriserammede Balkan-staten.

Rory O'Sullivan, Verdensbankens representant i Bosnia-Hercegovina.

Ødeleggelsene under krigen i Bosnia-Hercegovina var enorme. 412 000 av landets 1,3 millioner boliger var mer eller mindre raserte, oftere utbrente enn skutt i stykker. For 30 prosent var skadene så store at reparasjoner ikke vil lønne seg. 70 prosent av kapasiteten til å produsere elektrisk kraft var borte. Et tilsvarende omfang av ødeleggelse hadde også rammet veier, broer og jernbaner og industri.

Miner og krigsforbrytere. Samtidig med at Dayton-avtalen trådte i kraft startet et stort arbeid med å rydde landminer (anslag sier fra 3 til 6 millioner) og å gjenoppbygge de sentrale delene av infrastrukturen.

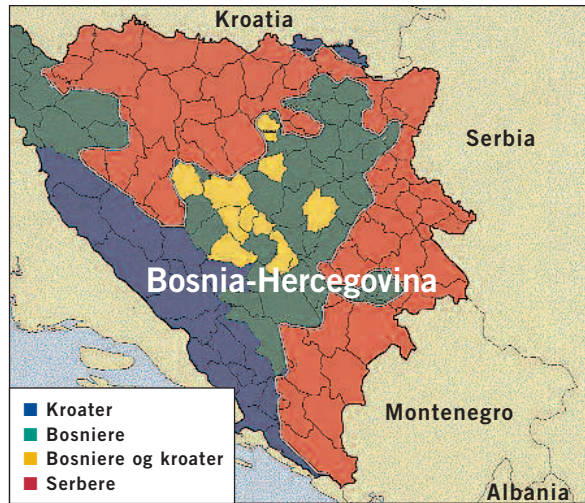
Mye av dette arbeidet er blitt utført av SFOR, som samlet har reparert 79 broer, 5200 km med vei og flere hundre kilometer med jernbanelinjer.

Norske midler er blitt brukt til særlig boligbygging, minerydding og sosiale formål: På energisiden har Norge vært en viktig aktør i forhold til å sørge for elektrisitetsforsyning til Sarajevo og omegn.

Samlet har det for perioden 1991-98 blitt brukt omlag 2 milliarder norske kroner i det tidligere Jugoslavia. Mer enn halvparten har gått til Bosnia-Hercegovina.

Gjenoppbygging for 40 milliarder. Tidlig i 1996 utarbeidet Verdensbanken i samarbeid med EU-kommisjonen og lokale myndigheter en plan for gjenoppbygging med en samlet prislapp på 5,1 milliard dollar, tilsvarende nesten 40 milliarder norske kroner.

Beløpet skulle fordeles over en periode på tre til fire år og selve gjennomføringen koordineres av Den internasjonale styringsgruppa (IMG) nedsatt av de sentrale internasjonale aktørene. IMG har dermed i praksis blitt den sentrale planleg-

Etnisk fordeling i det nye Bosnia-Hercegovina. Kartet er utarbeidet av International Management Group.

gings-myndighet i Bosnia-Hercegovina. Planen fordelte behovene med 3,7 milliarder dollar på Føderasjonen og 1,4 milliarder på Republika Srpska. Til nå har klart mest blitt brukt i Føderasjonen.

70 000 hus reparert. Per dags dato er ca 70 000 hus reparert. Standarden har vært nytt tak, nye vinduer og istandsettelse av to rom. Kjøkken og bad har ikke vært inkludert. Kostnadene har variert mellom 50 000 og 75 000 kroner. Norsk Folkehjelps boligprosjekt i Mostar-området har vært blant de rimeligste.

Samlede kostnader for reparasjon av alle ødelagte hus har IMG beregnet til 27,5 milliarder kroner. Til nå har givere bidratt med vel 3 milliarder kroner. Det gjenstår dermed et bistands-behov (funding gap) på 24,5 milliarder, skriver styringsgruppen i 1998. Ifølge den samlede gjenoppbyggingsplanen fra 1996 var behovet i boligsektoren 1,8 milliarder kroner.

Hvorfor tomme hus? Noen reparerte hus står tomme. I hvilken grad dette skyldes mangel på vann og varme, skoler etc. – eller politiske forhold – er uklart. Det har også skjedd at mennesker har sikret seg et ekstra krypinn.

Målt i bistandsvolum er boligsektoren blitt såkalt overoppfylt. Det gjelder også for utdanning, tiltak for å skape arbeid, samt skatt, avgifter og budsjettoppgaver. Minst penger har gått til gass- og varmforsyning i distriktene.

Nordisk uenighet. Norge og Sverige er blant de store givne i forhold til gjenoppbyggingen. Norges ambassadør i landet, Thor Gislesen, legger stor vekt på at bistand til Bosnia-Hercegovina er hjelp til hele Europa.

– Oppgaven er like mye å bidra til fred og sikkerhet for oss alle, som å skape trygghet og økonomisk utvikling i Bosnia-Hercegovina, sier han.

Prosjektansvarlig ved den danske ambassaden i Sarajevo, Lars Jensen, sier at Danmark har valgt nesten å trekke seg helt ut av bilateral bistand. Offisielt er forklaringen at Bosnia-Hercegovina på verdensbasis er et forholdvis rikt land, og at det ikke lenger er i en nødsituasjon. Andre som har trukket seg ut snakker mer om utstrakt mafiavirksomhet og korrupsjon.

Foruten Norge og Sverige er de store givne Italia, Japan, Nederland, Sveits, EU og Verdensbanken. Samlet er et femtittalls bilaterale og et dusin multilaterale givere involvert i gjenoppbyggingen.

I teorien skulle denne sauegjeteren ha mottatt bistand til en verdi av 2000 kroner i fjor, men ingen har foreløpig noen god oversikt over bistandseffektene for den vanlige bosnier.

FOTO: ODD IGLEBÆK

Giverland i diskusjon om Bosnias framtid i Madrid, desember 1998. FOTO: SCANPIX/EPA

Et sportsanlegg fra Sarajevo-OL i 1984 gjenoppbygges etter krigsskadene.

Mer enn 200 utenlandske organisasjoner deltar i gjenoppbyggingen, og bare i Sarajevo skal det være 12 000 ansatte hos disse.

Bistands-bonanza. «Off the record» snakker mange diplomater om bistands-bonanza i Bosnia-Hercegovina.

Ifølge Financial Times er mer enn 200 utenlandske organisasjoner i gang med gjenoppbyggingen, og bare i Sarajevo skal det være 12 000 ansatte hos disse. For hele landet anslås det samlede antallet til 20 000 på giversiden. Det er sikkert ikke færre på mottakersiden.

Minst ti prosent, kanskje tjue prosent, av de som arbeider med bistand betegnes som internasjonale eksperter. Bruttokostnader for disse ligger i snitt nærmere én enn en halv million kroner per person per år. Netto utbetalte lønninger til lokalt ansatte er til sammenligning i størrelsesorden 25 000 til 50 000 kroner i året.

Hvor mye? Hvor mye bistandspenger kommer det egentlig til Bosnia-Hercegovina? Hvem gir og hvem gir

ikke? Hvordan brukes de og hvem drar mest nytte av dem?

– Det enkle svaret på det er at ingen med sikkerhet kan si hvor mye penger det internasjonale samfunnet bruker i Bosnia-Hercegovina, eller hva de nøyaktig blir brukt til, sier Alexandra Stiglmeier, talsperson for OHR. Hun har vært i landet i seks år og har fått spørsmålet noen ganger før.

Pengene strømmer til. Pengene til gjenoppbyggingen strømmer til, men det råder stor usikkerhet om hvor mye det er totalt. Verdensbanken har de høyeste tallene, og sier at det pr. 1. juli 1998 var gitt bindende løfter om hele 4,3 milliarder dollar. Seksjonen for gjenoppbygging og internasjonal bistand, ved Bosnia-Hercegovinas utenriksdepartement sier derimot at det dreide seg om 4,1 milliarder dollar per 1. oktober 1998. Endelig har vi OHR som ikke vil legge seg høyere enn 3,3 milliarder.

der per 1. desember 1998.

Oppfatninger av hvor store andeler av disse pengene som er gaver og hvor mye som er (mest myke) lån varierer også. Bosniske myndigheter sier gaveandelen er 76 prosent, mens Verdensbanken sier mer enn 90 prosent.

I tillegg til bistand til gjenoppbygging kommer det fortsatt nødhjelp og annen bistand til landet. Verdens matvareprogram (WFP) og UNHCR er de største aktørene i denne sammenhengen. UNHCR opplyser at forbruket de siste årene har vært følgende: (Alle tall i millioner US dollar): 1994 (81,9), 1995 (78,0), 1996 (125,1), 1997 (74,2) og 1998 (72,6).

En tredje form for overføringer er pengene som sendes til hjemlandet fra bosniere i utlendighet. Disse overføringene anslås til mellom én og to milliarder kroner årlig.

Det finnes ingen offisielle opplysninger om hva SFOR-styrkene koster. Kostnaden for en norsk soldat er i underkant av én million kroner per år.

Siden storparten av de nåværende 32.000 soldatene kommer fra rike industriland kan den samlede prislappen være på bortimot 30 milliarder kroner.

Skal bli markedsstyrt. Selv om det ikke framgår spesifikt av «Dayton», var det klart helt fra starten at Bosnia Hercegovina skulle omdannes fra statseid planstyrt økonomisk system til et privatisert og markedsstyrt.

Den europeiske banken for gjenoppbygging og utvikling (EBRD) og IMF har derfor også fått viktige rol-

ler. Som direktør for den nye sentralbanken er det innsatt en amerikaner.

Landet har også fått en ny valuta. Den har fått navnet Konvertible Mark (KM) og kan byttes 1:1 med tyske mark. Vanlig bankvirksomhet finnes nesten ikke og bruk av kredittkort er så å si umulig.

Hver fjerde er pensjonist. Mens de unge har flyktet har de eldre blitt igjen, og tross at befolkningen er redusert med en fjerdedel er antallet pensjonister nesten konstant. I 1991 var de 408 000 - mot 399 000 i 1996. Før krigen var det 3,2 lønsmottakere per pensjonist. Tilsvarende tall for 1996 er 1,3.

Arbeidsløsheten var stor og voksende før krigen. I 1991 utgjorde den 30 prosent av den samlede arbeidsstyrken som var på 1,9 millioner mennesker. Dagens arbeidsløshet beregnes til 64 prosent og utgjør 900 000 mennesker. Arbeidsstyrken er på 1,4 millioner.

Et korthus? - Så det er store oppgaver som fortsatt venter, særlig om vi skal få til en bærekraftig økonomisk utvikling understreker Verdensbankens Rory O'Sullivan

- Til nå har det gått over all forventning, men det er klart at Bosnia-Hercegovina på mange måter er som korthus. Det kan fort rase sammen, advarer han og understreker at det vil være behov for mye bistand i lang tid framover.

- Men samtidig er det klart at bosnierne sjøl etterhvert må ta et større ansvar. Det internasjonale giversamfunnet er helt klar på det punktet, avslutter han.

Dayton-avtalen er tre år

Den 15. desember 1995 ble den såkalte Dayton-avtalen, seinere i utenriks- og bistandskretser kalt for «Bosnia-bibelen», høytidelig undertegnet i Paris. Ved signaturene til de tre presidentene, Franjo Tudjman fra Kroatia, Slobodan Milosevic fra Serbia og Alija Isetbegovic fra Bosnia-Hercegovina var denne siste krigen om Bosnia-Hercegovina i realiteten over. Mer enn halvparten av landets befolkning var drevet på flukt. Over 200 000, eller fem prosent befolkningen, hadde mistet livet.

Politisk sett var avtalen først og fremst et amerikansk produkt. Det var USAs bestemte holdning på det politiske og det militære plan, inklusiv NATO-bombing, som sørget for at den kom på bordet.

Det var også de militære aspektene som fikk høyest prioritet. Disse gikk på å få slutt på krigshandlingene, holde de stridende partene fra hverandre samt å sikre internasjonal kontroll over våpen. Demobilisering og tilbaketrekking av utenlandske styrker (les: kroatisk og serbisk) inngikk også.

Oppgaven skulle gjennomføres av og under oppsynet til den internasjonale militære styrken IFOR (Implementation Force) bestående av 62 000 soldater. Den ble raskt karakterisert som en suksess, og fra desember 1996 skiftet styrken navn til SFOR (Stabilization Force). Den er gradvis blitt redusert og utgjør ved inngangen til 1999 32 000 kvinner og menn.

Deretter; flyktninger. Som prioritet nummer to kom å legge forholdene til rette for at alle flyktninger og internt fordrevne personer skulle få rett til fritt å vende tilbake til sine hjem fra før krigen (homes of origin). Det første møtet om denne returen fant sted i Geneve 16. januar 1996. Det neste hadde norsk vertskap og ble holdt i Oslo to måneder seinere.

FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) ble utpekt til og aksepterte å ta hovedansvaret for tilbakevendingen. Reparasjon av boliger og fri ferdsel på tvers av de etniske skillelinjene i hele landet (freedom of movement) ble sett på som svært viktig. Eienomsrett til leiligheter og hus var et tredje område. Lovarbeidet med dette er nå snart klart.

Demokratiske valg. Et tredje hovedmål ble å gjennomføre rettfærdige, frie og demokratiske valg. Disse skulle finne sted seks måneder etter at «Dayton» trådte i kraft og skulle organiseres og overvåkes av OSSE (Organisasjonen for sikkerhet og stabilitet i Europa).

De første valgene ble gjennomført 16. og 17. september

1997. 2500 internasjonale observatører var på plass. Valgdeltakelsen var 88 prosent, og 4 800 representanter til 136 kommuner ble valgt.

22.-23. november samme år var det også presidentvalg i Republika Srpska. Deltakelsen var 70 prosent. 1500 observatører var til stede. Nasjonalistene vant klart begge valgene. Graden av ekstremisme varierte noe fra sted til sted.

Valg i Bosnia-Hercegovina er seinere blitt kalt de mest kompliserte i verden. Årsaken er særlig at «Dayton» delte landet i to administrative enheter - Føderasjonen og Republika Srpska - og i tre etniske grupperinger; serbere, kroater og bosniaker (les: muslimer). En fjerde hovedsak ved «Dayton» var å stoppe overgrepene og trakasseringen mot etniske minoriteter. En internasjonale politistyrke (IPTF) bestående av ca 2000 personer bidrar aktivt til dette.

Den høye representant. Det internasjonale samfunnet sammen med de tre signaturstatene ble også enige om at det skulle opprettes en egen høy representant med oppgave å koordinere de sivile aspektene ved gjennomføring av fredsavtalen.

Den høye representant (HR - High Representative) og hans kontor (OHR) fikk ikke mandat til å koordinere de internasjonale hjelpeorganisasjonene. Derimot skulle han rapportere om sitt arbeid til FN, EU, USA, Den russiske føderasjonen, og som det heter, «andre interesserte regjeringer, partnere og organisasjoner».

Den svenske politikeren Carl Bildt var den første som hadde vervet. 19. juni 1997 tok den spanske diplomaten Carlos Westendorp over. Han har sørget for innføring av felles bilskilt for hele landet og et nytt felles flagg. Utenfor Sarajevo ser man likevel mer til de gamle nasjonalistiske bannerne enn Westendorps flagg.

På folkemunne kalles «den høye representanten» nå for «viskongen av Bosnia-Hercegovina». Landet har også fått en ny nasjonalhymne. Det vil si, melodien er klar, men teksten mangler.

Dagens arbeidsløshet beregnes til 64 prosent og utgjør 900 000 mennesker.

«Kongene» av Bosnia-Hercegovina. Fra venstre Den internasjonale samfunns fremste representant i Bosnia Carlos Westendorp, NATO-sjef Javier Solana og NATOs militære nøkkelperson general Wesley Clark.

Få flyktninger vender frivillig hjem

Stor avstand mellom mål og resultater i arbeidet for tilbakevending

SARAJEVO (b-a): Stadig færre flyktninger vender tilbake til Bosnia-Hercegovina. I 1998 var hoveddelen av tilbakevendingen et resultat av press bygget opp under den tyske valgkampen.

ner. 1998 var valgår i Tyskland. Flyktninger ble gjort til et sentralt tema i den innenriks-politiske diskusjonen. De fleste flyktninger som kom tilbake til Bosnia-Hercegovina dette året, kom fra den tyske forbundsrepublikken. Denne tilbakevendingen, eller kanskje mer presist: tilbakesendingen, skjedde tross protester fra UNHCR.

Folk flest, representanter for myndigheter i Bosnia-Hercegovina, ansatte i FN-organisasjoner, og deler av det bilaterale giver-miljøet håper at det ikke skal skje noe tilsvarende i 1999. Det advares mot at slike returoperasjoner kan alvorlig forverre de politiske spenningene som allerede finnes.

Retur på dagsorden. Siden «Dayton» er det blitt gjennomført et titalls store internasjonale konferanser med fokus på ulike sider ved utvikling og gjenoppbygging av Bosnia-Hercegovina. Et gjennomgangstema har vært å få til retur av flyktninger og internt fordrevne.

Det siste store møtet i denne serien - Peace Implementation Council i Madrid 15.-16. desember 1998 -

Et hus bygd av Flyktningerådet for en tilbakevendt eldre muslim ved serbisk-kontrollerte Prijedor.

FOTO. ODD IGLEBÆK

EKS-JUGOSLAVIA

• **ODD IGLEBÆK**
Fra første dag etter Dayton-avtalen, satte det internasjonale samfunnet tilbakevending til de opprinnelige hjem (home of origin) nest høyest på prioriteringslista - bare «slått» av den militære sikkerhetssituasjon.

FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) la straks, om enn noe motvillig, fram tall for mulige tilbakevendinger. Beregningene konkluderte med at 870 000 mennesker, mer enn en tredjepart av de fordrevne, kunne vende tilbake i løpet av 1996. Givernes vilje økte proporsjonalt, og i 1996 fikk UNHCR de største tilskuddene noen gang for operasjoner i Bosnia-Hercegovina. Samlet brukte organisasjonen 900 millioner kroner i landet i 1996.

I ettertid skulle det vise seg at «bare» 255 000 flyktninger og internt fordrevne kom tilbake dette året. For 1997 ble det tilsvarende tallet 174 000. 1998 ble av UNHCR erklært for «The year of return». 100 000 flyktninger returnerte til hjemlandet og 30 000 internt fordrevne kom tilbake til sine hjemsteder.

Fra Norden har samlet ca 4 600 eller fem prosent av flyktningene vendt tilbake, opplyser UNHCRs regionkontor i Stockholm.

Ble internt fordrevne. Storparten av flyktningene som kom tilbake i 1998 kunne ikke dra til sine hjem. Antallet internt fordrevne økte derfor for første gang siden krigen slutet. Økningen var på 44 000 perso-

uttaler at man vil fordoble innsatsen i forhold til tilbakevending i 1999.

Metoden for å få det til skal være å insistere overfor (de tre) partnerne at de må legge forholdene til rette for slik retur.

Skepsis i UNHCR. Før møtet uttalte Kontoret til det internasjonale samfunns øverste representant Carlos Westendorp at de trodde en tilbakevending på 120 000 mennesker var mulig i 1999. Arnulf Torbjørnsen, nestleder ved UNHCRs kontor i Sarajevo, uttrykker betydelig skep-

Madrid-møtet uttaler at man vil fordoble innsatsen for å få til retur av flyktninger i 1999.

sis overfor slike tall, og understreker at forholdene i år er ikke vesentlig annerledes enn i fjor.

Møtet i Madrid uttalte også at det var store framgang i forhold til en demokratisk utvikling i Bosnia-Hercegovina. Det understreket sterkt at landets struktur er meget sårbar, og at den vil bryte sammen uten internasjonal bistand.

Endelig framhevet møtet at Bosnia-Hercegovina er et av de land i verden som mottar mest bistand. Det ble også understreket at bistanden vil bli redusert i den nærmeste framtid.

Det tredelte landet

• **ODD IGLEBÆK**
Selv om tåka ligger tykk over Bosnia-Hercegovina disse vinterdagene, kan den ikke skjule at det er et land delt i tre vi møter - tre ulike etniske enheter. Det ser heller ikke ut til at det skal bli noen endring av dette i overskuelig framtid.

Inne i landet har et sekstitalt kommuner en stor serbisk majoritet. Disse kommunene utgjør også Republika Srpska, den ene av de to enhetene i staten Bosnia-Hercegovina. De øvrige kommunene, samlet et syttitalt, utgjør Føderasjonen. Denne skal være et forbund mellom muslimer og kroater, men er i realiteten delt i fire. To deler er dominert av muslimer, en av kroater og til slutt en del som er blandet (se kart side 16).

Kroatenes egen hovedstad er vestre del av den gamle kulturbyen Mostar. Banja Luka er serbernes hovedstad og Sarajevo muslimenes.

- Det eneste realistiske er at det fortsetter slik som det er nå, kommenterer Dorde Umicevic, kjent som «hardliner» og borgermester i Banja Luka. Han vil heller ikke ha tilbakeflytting av de titusener muslimer som dro under krigen.

- Vårt store problem er å skaffe nok boliger til alle som er kommet hit. I dag er faktisk vår samlede be-

folkning 225 000, mot 185 000 før krigen. La meg også legge til at historisk sett er det ikke noe nytt med store folkeforflytninger i denne del av verden.

I Banja Luka er det serbere som er kommet til, mens muslimer og kroater er blitt fordrevet. I andre deler av landet er det muslimer eller kroater som har flyttet inn, mens serbere, kroater eller muslimer har reist, alt etter som. De som eventuelt ville tilbake vil derfor ende opp som en etnisk minoritet.

- I praksis har det vist seg vanskelig for etniske minoriteter å komme tilbake, forklarer Edhem Bicakcic. Han er muslim og statsminister i Føderasjonen, og er kjent for å tilhøre «the softies».

- Det beste resultatet er i Sarajevo, hvor omlag 10 000 har returnert, tilføyer han.

«SFOR kan dra». Når det gjelder det store internasjonale nærværet i landet uttrykker statsminister Bicakcic positive holdninger. Borgermester Umicevic sier det derimot slik:

- Vi vil gjerne motta bistand til å bygge hus, men for øvrig kan vi klare oss selv. Vi kan selv ordne valgene. Også SFOR kan reise hjem, det er vår mening.

De første muslimer kommer tilbake til Vest-Mostar 11. desember 1998, nesten på dagen tre år etter Dayton.

FOTO. ODD IGLEBÆK

Spør man kroatiske politikere møter man samme type holdninger. Da de første få muslimene vendte tilbake til kroatiskstyrte Vest-Mostar 11. desember ifjor, var det viktigste ordfører Ivan Prskalo hadde å si at internt fordrevne kroater også måtte få spader, vinduer og senger, slik som muslimene. UNHCRs representant Lennart Kotsalainen svarte at det skulle la seg ordne for alle som vender hjem.

25 prosent er ute. Bosnia-Hercegovinas befolkning utgjør i dag bare tre fjerdedeler av hva den var før kri-

gen. Først og fremst skyldes det at 1 million bosniere er flyktninger i andre land. 400 000 av disse er i Serbia Et noe høyere tall er samlet i vestlige industriland. Tyskland, Østerrike, Sverige og Sveits har flest.

400 000 er også det samlede tallet for de som har kunnet vende tilbake til sine egne hjem siden krigen sluttet. Samlet er det bare 77 000, seks prosent av alle som ble fordrevet, som har kunnet vende tilbake til et hjem hvor de i dag tilhører en etnisk minoritet. Mange av disse er eldre.

Den viktigste årsaken til at tallene ikke er høyere er de politiske forholdene. Økonomiske og logistiske faktorer spiller en klar underordnet rolle.

- Vi kunne tredoble bistanden uten at et eneste ekstra menneske kunne vende hjem, kommenterer en sentral utviklingseksperter som ikke vil bli sitert offentlig på det punktet.

Undersøkelser blant de 60 000 flyktningene fra Bosnia-Hercegovina i Sverige viser at 70 prosent ved retur til hjemsted ville tilhøre en minoritetsgruppe. Mange av de øvrige 30 prosent er såkalt blandede ektepar, altså med ulik etnisk bakgrunn.

Tongas tradisjoner truet

AV INNOCENT MADAWO, ZIMBABWE

Godt bortgjemt i Zambezidalens ulendte åser i den nordvestre delen av Zimbabwe fins et samfunn som har holdt eldgamle tradisjoner i hevd: Tonga.

I flere år har Tonga blitt stemplet som den mest primitive stammen i landet – et eksotisk samfunn for turister på sightseeingtur. Blant zimbabwære flest er dette samfunnet, med sine 90.000 innbyggere,

sett fra sør

I spalten **Sett fra Sør** vil du møte ulike korrespondenter fra afrikanske land.

lenge blitt betraktet som en outsidergruppe. Årsaken er tonganesernes unike tradisjonelle ritualer, samtidig som de står svakere enn resten av landet når det gjelder analfabetisme og fattigdom.

De lever langs den idylliske Lake Karibia i Binga-distriktet. I det samme distriktet finner vi også Chizaria og Chara Game Parks, som begge er store turistattraksjoner. Med ungdommen i spissen hevder innbyggerne i Tonga at den kulturelle påvirkningen fra turistene krenker og skader de tradisjonelle tonganesiske verdiene. Nå føler de at det er på tide å kjempe for å bevare kulturen sin, og ikke minst tilbakevise omgivelsenes mange myter omkring deres leveste.

I 1959, da Karibadammen ble bygget for å få vannkraft, ble innbyggerne i Tonga tvangsflyttet til de indre delene av distriktet, som er ufruktbar og har et svært varmt klima. Her holder de fortsatt til. Tanken bak prosjektet var at dammens omgivelser skulle bli en stor turistattraksjon som skulle sikre regionen betydelige inntekter, og på denne måten skulle regionen være et

Tongas kultur møter i dag en storm av impulser fra utenlandsk turisme.

Innocent Madawo er zimbabwisk journalist og korrespondent for bladet «Mango», utgitt av Norsk Fredskorpssamband.

godt eksempel på økonomifremmende tiltak. Tonganeserne hadde imidlertid lite å være stolte av når det gjaldt denne beslutningen. Deres måte å leve på ble forstyrret da de ble tvunget til å flytte til et område med malariamygg og ville rovdyr. Den isolerte tilværelsen hadde ført til at Tonga holdt fast ved og bevarte sin særegne kultur. Men Tongas kultur, som har overlevd ni tiår med kolonialisme og moderniseringsbestrebelse, møter i dag en storm av impulser fra utenlandsk turisme.

Selv innad i Zimbabwe er Tonga betraktet som et unikt samfunn omspunnet med mystikk. Tonganeserne snakker ikke noe annet språk enn sitt eget, og de liker ikke å bli snakket til på et fremmed språk. Dette har isolert dem ytterligere, og det har samtidig bidratt til at mytene om dem har florert. Ifølge en myte blir gravsteinen over gamle avdøde i Tonga avduket i en seremoni med stammemedlemmer, der en mannlig slektning ofret. En annen myte går ut på at kvinnes yndligsbekjefteigelse i frtiden skal være å røyke marihuana, kjent under det lokale navnet Mbanje. Marihuanaen blir samlet i pottene, mens alle kvinnene angivelig sitter rundt og inhalerer røyken gjennom store piper. Ikke overraskende er de unge tonganeserne lite begeistret for de overdrevne og feilaktige framstillingene av samfunnet deres.

Ivrig etter å presentere et mer sannferdig inntrykk, sier de at myten simpelthen er misforståelser avlet av uvitenhet om tonganesernes kultur og leveste. En tonganesisk radioreporter, Phineas Mpande, avviser at slektninger blir ofret under avdukningsseremoniene. «Det som skjer er at vi rekonstruerer livet til de avdøde ved å framheve vedkommendes bragder som ofte er knyttet

Det er ikke marihuana som blir røkt i disse pottene, men en blanding av tobakk og pulveriserte frø, fremholder tongane. FOTO: PEDER HØLLAND

til jaktoplevelser. Skuespillere er vant til å dramatisere dette og spiller dødsscener som ofte blir feiltolket av resten av storsamfunnet som ofringer. Og det er ikke marihuana som blir røkt i disse pottene, det er en blanding av tobakk og pulveriserte frø!»

For å markedsføre kulturen sin mer effektivt, har ungdommen dannet Kwabana Theatre Club som utelukkende blir drevet av unge som har kuttet ut skolen. Klubben blander gamle tradisjoner med moderne praksis. På samme tid som de formidler kunnskap om AIDS, samler de inn folkediktning fra de eldre som de framfører på de lokale skole-

Zimbabwe Broadcasting Corporation har også deltatt i prosjektet for å fremme kulturen. Det sender nyheter fra Tonga og reportasjer om kulturelle aktiviteter i samfunnet. Lokale grunnskoler bevarer språket ved å undervise på morsmålet. I den forbindelse uttalte distriktets admi-

nistrative leder, Isaac Zhou, at målsetningen er å holde det lokale språket levende og rent.

Med tanke på hvor raskt livet endrer seg ellers i storsamfunnet, blir det interessant å se hvor lenge Tonga kan forsvare kulturen sin. De lokale nyhetene er allerede framhevet på radio. En kan spørre seg hvor lang tid det tar før fjernsyn bli en del av den tonganesiske hverdagen.

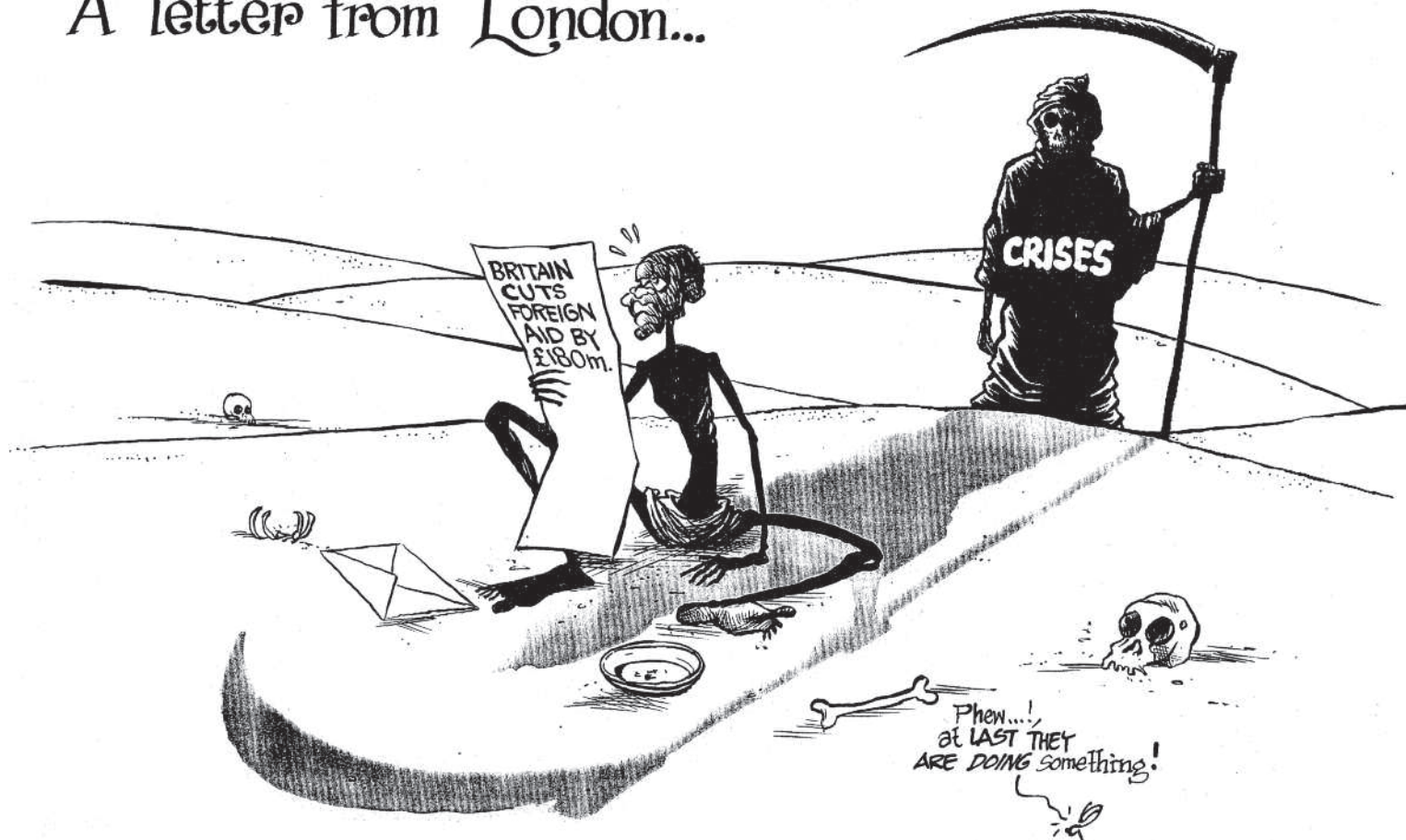
Hvordan vil de unge motstå innflytelsen fra MTV og annen import av utenlandsk kultur? Det trenger ikke vare lenge før de alle er introdusert for internett og vestlige idéer og forestillinger. Det vil bli den største utfordringen for dette samfunnet som er så ivrig etter å bevare sin egenart.

Men inntil så skjer, vil den viktigste utfordringen være å håndtere innflytelsen fra turismen og andre zimbabwære, og samtidig håpe at anstrengelsene ikke er forgjeves.

Gados verden

©1996 GADO
gado@fabrica.it

A letter from London...

Tanzanianeren Godfrey Mwampembwa, bedre kjent som «Gado», er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere. Han tegner blant annet for den uavhengige kenyanske avisen Daily Nation.

Bistand med byfobi

AV MAY SOMMERFELT
OG SVEN ERIK SVENDSEN

Det er påfallende at urbanisering meget sjelden omtales i forbindelse med norsk bistand. For eksempel ble ikke byer og bymiljø ofret noen oppmerksomhet i det store miljøprosjektet som nylig ble avsluttet, og som vil være et viktig grunnlag for NORADs virksomhet framover. Strategidokumentet NORAD i 90-åra (Oslo 1990) gir trolig noe av forklaringen på dette, for her står det at «levedyktige lokalsamfunn er en forutsetning for å opprettholde et variert produksjonsmønster, og vil motvirke sterk byvekst, med de problemene den reiser».

Vår påstand er at innsatsen på landsbygda har liten betydning for byveksten, og at målsetningene i bistandssamarbeidet – om å bidra til å redusere fattigdommen, støtte utsatte grupper som kvinner og barn, og styrke utdanning, helse og etterhvert miljøvern – kan oppnås med større virkning dersom den rettes mot mer urbane områder – altså mot byene i Sør.

Byskrek. I og med at vi bevisst går utenom byen i støtten til landsbygda, kan det hevdes at vi i bistandspolitikken lider av en «byfobi». Dette er ikke så oppsiktsvekkende ettersom vår egen relativt store satsing på desentralisering og mangel på helhetlig bypolitikk, også i stor grad er basert på et syn på byen og bylivet som noe uønsket. Nå viser det seg imidlertid at selv med en relativt kraftig prioritering av distriktene urbaniseres også Norge, og vi er sånn sett ikke noe «annerledesland». Nå bor over 70 prosent av oss i byer og tettsteder, og om 25 år vil vi trolig være over 80 prosent urbanisert. Og det vil i så fall være godt over verdensgjennomsnittet.

De fleste vil vel også etterhvert være enig i at det ikke er by og land som lenger representerer de store motsetningene i verden, men at de økonomiske skillene nå går mellom rike og fattige grupper – i byen og på landet.

Urbanisering. Det hevdes – blant annet i skriftet *Towards an Urban World* fra SIDA (Stockholm 1995) – at byveksten vil fortsette inntil alle land har nådd en urbaniseringsgrad på 70-80 prosent. Bybefolkningen vil med andre ord øke dramatisk framover; bare i Afrika sør for Sahara – fra 300 millioner nå – til 800 millioner i 2025. Generelt sett – og det er kanskje det mest bekymringsfulle – vil de fattigste landene med lavest grad av urbanisering som Nepal og Laos, Etiopia og Malawi få den største byveksten.

For mange mennesker i Sør er det å flytte til byen et spørsmål om å overleve. Vanligvis blir migrasjonen forklart med en kombinasjon av skyve- og dra-faktorer (push and pull). Med andre ord: det som skyver folk vekk fra landsbygda og landsbyene, og det som drar folk mot byen. Skyve-faktorene har hovedsakelig å gjøre med overbefolkning og mangel på dyrkbar jord, med føydale og nykoloniale eiendomsforhold og fravær av jordreformer. Mens byen trekker med forventninger om arbeidsmuligheter og et bedre liv. Dette var hovedårsaken til byveksten tidligere. Framover vil nok natur- og menneskeskapte katastrofer, etniske konflikter og borgerkrig komme til å påvirke byutviklingen sterkere. I Mosambik regner en med at så mye

Verdensbanken regner med at det årlig dannes 12-15 millioner nye husholdninger i byene i Sør.

FOTO: SVERRE AURSTAD

kronikk som 70 prosent av byveksten mellom 1980 og 1987 var innflytting, som igjen for en stor del var knyttet til krigssituasjonen i landet. Men ettersom urbaniseringen imidlertid etterhvert vil ha sin hovedårsak i befolkningsøkning i byene og ikke i migrasjon, kan ikke veksten stoppes eller i særlig grad bremses. Det har en for øvrig tidligere bare fått til i lite humane og ytterst udemokratiske regimer som i Pol Pots Kambodsja, under apartheidstyret i Sør-Afrika og i kulturrevolusjonens Kina.

Utvikling av en mer bevisst strategi mot byene vil bidra til at man når en større del av de viktigste målgruppene for norsk bistand.

Konsentrert fattigdom. Urbanisering medfører både en økning og en konsentrasjon av fattigdom, og framover kan en forvente at fattigdom i hovedsak vil være et byfenomen. Undersøkelser viser at fattige grupper i storbyene i Sør er mer utsatt – har mer sykdom og større dødelighet – enn de fattige på landsbygda. Etter som store deler av bybefolkningen her er «squatters» – de bor tilfeldig og ulovlig og er ofte ikke registrert – medfører det at statistikk herfra har en tendens til å dekke over de store ulikhetene som faktisk eksisterer i byene. Men som i Europa er nå både den fattigste og den rikeste delen av befolkningen i Sør også å finne i storbyene.

Byrollen. Det er landene i Sør med en stor bybefolkning som har den største økonomiske veksten. Verdensbanken har beregnet at byenes andel av BNP – som for få år siden lå på rundt 50 prosent – allerede neste år vil øke til mellom 65-80 prosent i utviklingsland. I snitt har byene i verden rundt halvparten av befolkningen, men nesten to tredjedeler av rikdommen.

Det blir hevdet at byer er effektive i forhold til investeringer – selv om de i Sør ofte kan virke kaotiske og neppe er spesielt velorganiserte enheter. Det vil si at infrastruktur-satsing – på veier, vann og avløp – og investeringer i helse og utdanning uansett «lønner» seg mer i byen enn på landsbygda, på grunn av befolknings tettheten. Videre har en i byene større risikospredning for investeringer og de fungerer bedre som markeder for kjøp og salg – også av arbeid. FNs bosettingssenter (UNCHS) i Nairobi omtalte byene i Sør (i forbindelse med HABITAT II) som lokomotiver for arbeidsplassutvikling.

Bosetting. Senteret hevdet at minst

600 millioner bybeboere i Sør nå lever under forhold med så stor overbefolkning og med så prekære problemer knyttet til vannforsyning, sanitære forhold, og til avløps- og søppelsystemer at liv og helse står i konstant fare. Slike slumområder er ofte lokalisert på flomutsatte elvebredder, i bakkeskråninger hvor det er fare for jordras, på søppelfyllinger, nær eller inne i trafikkområder og industrikomplekser med stor risiko for liv og helse. Verdensbanken regner med at det årlig dannes 12-15 millioner nye husholdninger i byene i Sør, og dette betyr selvsagt et enormt behov for nye bo-enheter.

Tiltak. Behovet for forbedringer er åpenbart i slumområdene, og innebærer opprusting av sanitære forhold for å hindre epidemier, byggeteknisk utbedring av selve boenheten, tiltak for å øke sikkerheten og avklaring av rettslig status. De fleste strategier utviklet i habitat-sektoren har vært opprusting rettet mot eksisterende boliger i slumområdene. Realistiske planer for å tilføre byene nye boliger for den økende og fattigste delen av befolkningen er en mangelvare overalt, og utfordringen som myndigheter på ulike nivåer, bistandsorganisasjoner, fagfolk og frivillige organisasjoner innen bosettingssektoren nå står overfor er å utvikle løsninger – inklusive låne- og subsidieordninger – som både er kostnadseffektive og miljø- og ressursvennlige.

Økonomi. Boligen er en viktig økonomisk faktor. Tilsammen kan investeringer i boligsektoren og boligrelaterte tjenester utgjøre så mye som 18 prosent av BNP, og sektoren er for eksempel arbeidskraftgenererende langt utover aktivitetene på selve byggeplassen. I denne sammenheng er det viktig å være klar over at boligen i Sør ikke bare er hjem og bosted, men også i stor grad der hvor mindre produksjon og småhandel finner sted. Boligen er med andre ofte utgangspunkt for inntektsbringende virksomhet, og kan være meget viktig for sparing og investeringer – også for de fattige. Grameen Bank – banken for fattigfolk i Bangladesh, som har en relativt stor boligavdeling og som støttes av NORAD – er et godt bevis på det.

Kvinneaspektet. FNs bosettingsrapport omtaler «feminisering av fattigdom» som en av de mest påtrengende utfordringene på den internasjonale

dagsorden. Andelen av kvinner som er hovedforsørgere øker i lavinntektsfamiliene samtidig som mulighetene for lønnet arbeid av mange grunner er små – spesielt på landsbygda. Byene har flere tilbud på arbeidsmarkedet og blir derfor ofte en mulighet for å overleve – også for kvinnene. Kvinnes innslag i bybefolkningen er økende og stort sett er innflyttingen til byene i Sør-Amerika dominert av kvinner. I Afrika og Sør-Asia er den største innflyttergruppen fortsatt menn, men trolig vil dette bildet endre seg framover.

Strategier. Det hevdes at økt bistand til bybefolkningen vil øke urbaniseringen og forverre forholdene for de som allerede bor i byen. Faren for overurbanisering var nok et mer relevant argument tidligere, etter som befolkningsøkningen framover mer og mer vil bestå av egenvekst.

Lenge har fattigdomsbekjempelsen som en del av økonomisk utvikling vært et hovedinnsatsområde for norsk bistand, og etterhvert må en akseptere at de fattige i større grad blir å finne i byene – og ikke på landsbygda. Det er nødvendigvis ikke noe motsetning i å støtte begge sektorer, og det burde ikke være noe i veien for å utvikle strategier for økonomisk vekst og miljøutvikling basert på at by og land også i bistandssammenheng kan gå hand i hand.

NORAD prioriterer bygging og utvikling av institusjoner, og støtter reformarbeid på ulike nivåer. For eksempel er Miljøverndepartementet og SFT nå involvert i rådgiving og kompetanseoppbygging innen miljøvern. Slike opplegg burde kunne utvikles med urbane komponenter og omfatte både planlegging og forvaltning; for å bedre bybefolkningens levekår, å bidra til at bysamfunnene i Sør utvikles i både mer effektiv og bærekraftig retning og kanskje for å utnytte bistandsinnsatsen bedre.

Utvikling av en mer bevisst strategi mot byene i Sør vil ikke bare gi rom for flere aktører, men vil også kunne nå en større del av de som er definert som de viktigste målgruppene for norsk bistand.

Det er trolig for optimistisk å regne med at norsk bistandssamarbeid i særlig grad vil bli rettet mot byene i framtida. Men det ville i det minste være å håpe at støtten til landsbygda ikke lenger baseres på myten om at den vil ha særlig virkning på byveksten.

May Sommerfelt er arkitekt/planlegger, og leder Norske Boligbyggelags Landsforbunds (NBBL) internasjonale avdeling. Sven Erik Svendsen er professor i boligplanlegging på NTNU. De er midlertidig tilknyttet henholdsvis Centre for Emergency and Development Studies og Centre for Urban Design i Oxford.

Et talende monument

SØR-AFRIKA

Jeg vil snakke om levende minnesmerker, men først og fremst om sørafrikaneren Michaels ansikt. Ironisk nok er det et hvitt ansikt, et vansiret og merket ansikt. Det lyser intenst, men først og fremst er det fritt for bitterhet. Skarp og analytisk er han når han snakker. Hans lykke er, enda mer ironi, at hans sår også vises utenpå. Vi kan se sårene. Det vil si: Vi kan ikke unngå å se det. Arrene, det stirrende glassøyet. De gestikulerende stålarmene.

Fader Michael Lapsley er et gående minnesmerke over Sør-Afrikas nære historie – ja, Afrikas – historie. Mer talende enn summen av alle de overdimensjonerte de Boers- eller Rhodes-statuer som det hvite Sør-Afrika har reist på sokler i alle landets parker og byer. Michaels kropp er ødelagt av en brevbombe. Mange kjenner en eller flere som har opplevd noe lignende. Ikke alle ofrene overlevde:

Abraham Tiro, Botswana, 1974
John Dube, Lusaka, 1974
John Siphwe, Maseru, 1979
Wandila, Maseru, 1979
Phyllis Naidoo, Maseru, 1979
John Gqabi, Zimbabwe, 1981
Mdu og 11 andre, Maputo, 1981
Zola Nqini, og 41 andre i Maseru, 1982
Jeanette Schoon og 3 år gamle datter, Angola, 1984
Mike Hamlin, Thami og 10 andre, Botswana, 1985
Joe og Jackie Quinn, Maseru, 1985
Mary Mini, Maseru, 1985
Moss og Sadhan Naidoo, Lusaka, 1989

og altså Michael Lapsley, Harare, brevbombeoffer så sent som i 1990. Han var og er en gigant man kunne skrevet bøker om. Ja, som det er skrevet bøker om.

Bak alle navnene i listen er det altså ansikter. Brevbombeoffer med ansikter og navn kjent over hele Sør-Afrika. De fleste kjente hverandre også. Et lite miljø som måtte tåle mye. Mange døde, alle ble de maltraktet av det statlige Sør-Afrikas Civil Cooperation Bureau.

Phyllis Naidoo minnes dem der hun stod i en markeringsgudstjeneste i den anglikanske katedralen i Harare en junidag i 1990. Noen dager tidligere har Michael åpnet pakken som plutselig dukket opp i postkassen.

Phyllis legger først og fremst vekt på all den energien, fantasien og innsatsen som ligger bak denne ondskapen. Bombeaksjonen skal planlegges. Deler kjøpes inn, settes sammen, pakken frankeres. Adressatens navn skrives utenpå. Noen gjorde alt dette, sekund for sekund, bit for bit. Noen står bak, har bestilt dette. Laget navnelister, betalt, bevilget og overført i dollar og rand. Mennesker har gjort dette. Kanskje hadde de selv familie, venner, tok en øl... mens de planla og utførte alle helvetesdetaljene.

I dag møter vi voldsmennene i Sannhetskommissjonens forhørsprosess der de ber om amnesti. Ikke tilgivelse. Ikke med anger. De ber om at gjerningene strykes ut. Ja, glemmes. Ber om frihet for straff. Men det går selvsagt ikke an å glemme.

Det er umulig at en nordmann – som ser at tredje generasjons etterkrigs-barn ennå sliter med arven etter Quisling og Hamsun – skal fatte dybden i Sør-Afrikas sorgbearbeiding. Ikke en familie. Ikke en gate. Ikke en arbeidsplass er upåvirket av raskapen som rev og slet alle disse menneskene istykker gjennom apartheidårene. På den ene side:

Apartheid-motstanderen Michael Lapsley ble offer for det sørafrikanske regimets raffinerte råskap – en bombe mottatt pr. brev til Harare i 1990.

FOTO: GÖREL SPEED

møter med mennesker

Skriv til oss om **dine** erfaringer, **dine** historier, **dine** møter med mennesker i andre kulturer. Maks. lengde cirka 70 linjer. (Bidrag som brukes blir honorert.)

Hvem er ren til å kaste den første sten? På den andre: Hvem har rett til å tilgi på vegne av de mange som bærer smertene, savnene og sårene? På vegne av alle de døde?

En førjulsdag i 1998 står Michael Lapsley på gaten i Oslo. Han har vært her før og har venner her. I dag er han en utrolig kraft i det nye landet.

Har dere hørt om «bicycle theology», spør han. Det er når du ber om unnskyldning for at du har stjålet en sykkel, men legger til at du ikke har tenkt å levere den tilbake. Du vil ha alt. Ren samvittighet, straffefrihet – og sykkel. Det er denne teologien eller ideologien mange kirker og miljøer i Sør-Afrika i dag innbyr til, sier Michael.

Han støtter Sannhetskommissjonens arbeid, men problematiserer sider ved den. Misbruket av den, den billige angeren, den arrogante forventningen om å glemme fortiden. Blir det enda et hvitt hælspark til ofrene som ennå ligger nede? Han minner oss om at kirken og retts-samfunnet må være grunnet på riktige minner om det som har vært. Og om vilje til oppgjør.

Ingen hukommelse, ingen skikkelig grunnmur for framtida. Yad Vashem-minnesmerket i Jerusalem, med sin «aldri glemme», og de

mange konsentrasjonsleirenes vitnesbyrd er jødernes parallell til Robben Island og de andre sørafrikanske fengslene.

Og det levende symbolet, ansiktet til Michael Lapsley er minnesmerke bedre enn noe. Et bokstavelig talt talende monument i et land som ennå er velsignet med mer kjøtt og blod enn kalde marmorminner. Et land med mye håp. Og noen ekstra tydelige ansikter.

John Y. Jones er direktør ved Diakonhjemmets internasjonale Senter (DiS).

hvem? hvor?
hva i all verden?

1. Hvem er dette?
2. Fra hvilket land kommer FNs generalsekretær Kofi Annan?
3. Hvorfor behersker Kofi Annan svensk?
4. I hvilket afrikansk land er myntenheten Kwanza?
5. Kiwi kan spises, men kan den også fly?
6. Hvilke land grenser til Nepal?
7. Hva heter verdens høyeste fjell og hvor høyt er det?
8. Hva heter Afrikas to høyeste fjell?
9. Har Norge hatt fredskorpser i Costa Rica og i Iran?
10. Hvor finnes «hvite elefanter»?
11. Hva renner gjennom en «pipeline» (i bistands-sammenheng)?
12. Hvor mange land grenser Lesotho til?
13. Hva heter hovedstaden i Bolivia?
14. Hva er en NGO?
15. Hva heter presidenten i Zimbabwe?
16. FN truet i januar i år med å trekke sine fredsbevarende styrker ut av et krigsherjet land. Hvilket?
17. Ved siste årsskifte ble Norges ambassade i et afrikansk land nedlagt. Hvilket?
18. Hva er Swahili?
19. Vokser papaya på trær?
20. Faller det snø i Afrika?

(Svar på side 23)

Bistandsaktuelt's spørrespalte er laget av Arve Norheim.

Direktoratet for utviklingshjelp, NORAD

RÅDGIVER – UTVIKLINGSØKONOM

(MIDLERTIDIG) FORNYET KUNNGJØRING

I NORADs Fagavdeling, er det ledig en stilling som utviklingsøkonom. Vedkommende skal bidra til å kvalitetssikre NORADs bistands virksomhet. Arbeidet vil omfatte vurderinger av makroøkonomiske forhold og økonomisk utvikling i våre samarbeidsland, samt vurderinger av bistand til budsjettstøtte, gjeldslette, sektorprogrammer, statistikk og makroøkonomisk planlegging m.v. Stillingen omfatter en bred kontakt med norske og internasjonale fagmiljøer og et ansvar for å videreutvikle dette samarbeidet.

Søkere må ha høyere samfunnsøkonomisk utdanning, erfaring fra arbeid med økonomiske analyser/vurderinger og erfaring fra internasjonalt arbeid. Gode samarbeids- og kommunikasjonsevner vil bli tilagt vekt. Gode engelsk kunnskaper er en forutsetning.

Stillingen besettes foreløpig for en periode på 2 år, og innebærer en del reisevirksomhet. Rask tiltredelse ønskelig. Kvinner oppfordres til å søke.

Lønnstrinn 39 - 54 avhengig av kvalifikasjoner.

Nærmere opplysninger ved underdirektør Steinar Hagen eller rådgiver Tone Tinnes, tlf. 22 31 44 00.

Søknad merket «FAG 99/8» sendes NORAD, Fagavdelingen, Postboks 8034 Dep. 0030 Oslo, innen 18. februar 1999.

NORAD

DIREKTORATET FOR
UTVIKLINGSHJELP
NORWEGIAN AGENCY FOR
DEVELOPMENT COOPERATION

Neste bistandsaktuelt kommer ca. 10. mars

RETTELSE:

Supervisor, ikke leder

I en artikkel om Norsk Folkehjelps mineryddingsprosjekt i Angola i Bistandsaktuelt nr. 2/98 heter det at prosjektet er ledet av Brian Lewis fra Pretoria. Dette er ikke riktig, opplyser Norsk Folkehjelp.

Brian Lewis har arbeidet som supervisor på hjelpeorganisasjonens hundeprosjekt, men er ikke leder for verken hundeprosjektet eller mineryddingsprogrammet. Leder for Norsk Folkehjelps mineprogram i Angola er nordmannen Håvard Bach.

Organisasjonen opplyser for øvrig at mine-rydderne primært er angolane (ca. 700 med alle støttefunksjoner inkludert), dernest en del skandinaver, engelskmenn, osv, samt tre sør-afrikanere.

OD-vinnere til Øst-Afrika

Operasjon Dagsverk: I alt fire vinnere ble kåret i fjorårets Operasjon Dagsverk-konkurranse, som hadde tittelen: «Vi ser det vi vil se - og vi ser ikke det vi ser».

Konkurransen er et ledd i Operasjon Dagsverks arbeid for større forståelse og engasjement rundt nord/sør-spørsmål. Jannicke Johansen og Johan Falnes, elever ved henholdsvis Sandaker og Vardafjell videregående skoler, deler førstepremien, en reise til Øst-Afrika.

Bjørn-Magne Stuestøl fra Oppegård vgs. gikk av med seieren i klassen for tegneserier, mens Kaja Bakkejord, elev ved Trondheim Katedralskole, fikk en ekstrapremie for sitt bidrag: et maleri og dikt som skildrer vårt fordomsfulle og ensartede bilde av Afrika.

nytt om navn

Har du skiftet jobb i det siste? Send oss en kort melding, maks. 4-5 setninger og gjerne et bilde. Ved plassmangel prioriterer vi de mest utadrettede stillingene.

Peter Nicolay Ræder (55) tar over stillingen som regionalrådgiver for Latin-Amerika i **Bilateral avdeling, Utenriksdepartementet**. Ræder er cand. jur. Etter å ha vært aspirant i UD i 1973 var han i tur og orden stasjonert i Hongkong, Kairo, Beirut, Teheran og Damaskus. Han har også vært byråsjef i UD's rettsavdeling og regionalrådgiver for Midtøsten i den nå nedlagte Politisk avdeling. Han har siden sommeren 1994 vært ambassadør i Buenos Aires.

Bjørn Lindgren (bildet) er ansatt som ny daglig leder hos **Utviklingsfondet** etter at organisasjonen har vært uten daglig leder i et halvt år. Lindgren er sosiolog og kommer fra stillingen som prosjektdirektør i Norsk Form. Han har også 10 års arbeidserfaring fra Miljøverndepartementet og 5 år i Norges Forskningsråd.

Birgitte Bye (35) er ansatt som **informasjonskonsulent i WWF** – Verdens Naturfond, fra og med 1. desember. Hun er statsviter, og har tidligere arbeidet som politisk redaktør i Morgenbladet og har vært frilansjournalist i 3 år. Hun har bl.a. arbeidet med temaer som Midtøsten, innvandrersproblematikk, psykologi/psykiatri og filosofi.

Hanne Holt (31) er ansatt som **skolekonsulent i UNICEF-Komiteen**. Holt har bakgrunn som lærer. Hun har studert videregående migrasjonspedagogikk, samt «Global forståelse» på U-landsstudiet, grunnfag.

Tor Arve Benjaminsen (39) er ansatt som forsker i naturressursforvaltning og lokalsamfunnsutvikling ved **Noragric/ Norges landbrukskole**. Benjaminsen skrev Ph.D.-avhandlingen «Natural resource management and environmental change in rural Mali» i 1998. Han har tidligere vært ansatt hos Senter for utvikling og miljø (SUM), Universitetet i Oslo.

Eirik G. Jansen er på feltarbeid for **Senter for utvikling og miljø** (SUM) i Kenya og Ugandas del av Victoriasjøen, hvor han i samarbeid med IUCN studerer miljø- og sosiale effekter av fiskeriindustrien. Eirik Jansen er forsker ved SUM.

Kristi Anne Stølen er på feltoppdrag for **Senter for utvikling og miljø** i Guatemala. Stølen er utdannet sosialantropolog.

Jemima Garcia-Godos er på feltarbeid for **Senter for utvikling og miljø** i Ayacucho, ved Andesfjellene i Peru. Hun ventes tilbake til Norge i juni 1999. Godos er utdannet samfunnsgeograf.

Therese Tjeldflaat er tilbake fra feltarbeid i **Ngaoundéré, Kamerun**. Tjeldflaat er forsker og vært på feltarbeid for Senter for utvikling og miljø.

Arne Gjerdåker starter opp som ny dr. stipendiat ved **Senter for utvikling og miljø**. Gjerdåker har bakgrunn som samfunnsgeograf.

Tanja Winther tilknyttet **Senter for utvikling og miljø** som stipendiat. Winther har bakgrunn som antropolog og sivilingeniør.

Bjørn Johannessen (bildet) tiltrer som ny ambassaderåd ved **den norske ambassaden i Islamabad, Pakistan** fra og med sommeren 1999. Johannessen er magister i statsvitenskap, tidligere lektor/amanuensis ved Norsk Journalisthøgskole. Han har redaksjonell bakgrunn fra ulike medier, var kontorsjef i NORAD 1979-86, stedlig representant for NORAD i Bangladesh 1986-89. Han er i dag underdirektør i NORAD ved Avdeling for kultur og samfunnskontakt.

Arne Huuse går tilbake til **Kripes** etter 6 måneder som leder av TIPH i Hebron på Vestbredden. Han blir erstattet av Stavangers politimester **Olav Sønnerland**, skriver Aftenposten. TIPH står for Temporary International Presence in the city of Hebron. 32 nordmenn, 28 italienere, 17 tyrkere, 10 svensker og 8 sveitsere deltar i TIPH-kontingenten.

Carl S. Wibye blir trolig Norges nye **ambassadør i Iran**, skriver Aftenposten. Posten har stått ubesatt siden ambassadør **Birger Bye** ble hjemkalt i 1995. Wibye har vært charge d'affaires ved den norske ambassaden i Teheran siden høsten 1997.

Svar hvem? hvor? hva i all verden?

1. Den angolanske opprørsbevegelsen UNITAs leder Jonas Savimbi.
2. Ghana.
3. Hans kone er svensk.
4. I Angola
5. Nei, New Zealands nasjonalfugl med samme navn har ikke vinger.
6. India og Kina.
7. Mount Everest, 8848 moh.
8. Kilimanjaro (5895 moh.) og Mt. Kenya (5199 moh.)
9. Ja, Costa Rica i årene 1987-90 og i Iran 1965 -1971.
10. Innenfor bistand: «Hvite elefanter» betegner store og mislykkede prosjekter.
11. Penger. I bistandssammenheng betyr «pipeline» den andel av bevilgede midler som ikke er blitt utbetalt i løpet av et budsjettår.
12. Ett, Sør-Afrika.
13. La Paz.
14. En frivillig organisasjon som arbeider med bistand.
15. Robert G. Mugabe.
16. Angola.
17. Botswana.
18. En folkegruppe og et språk i Øst-Afrika.
19. Nei. Papaya er en palmefrukt.
20. Ja

Karakterboka – fra null til 20:

- Alt riktig:** Les spørsmålene før svarene – ikke omvendt!
- 15-19:** Verden trenger deg.
- 10-14:** Du kan se framtiden lyst i møte.
- 5-9:** Ikke så verst.
- 1-4:** Din interesse for globale spørsmål er kanskje av ny dato?
- 0:** Utenriksdepartementets aspirantkurs er kanskje ikke det du burde søke på i år?

FOTO: INGER A. HELDAL

FOTO: PER KR. LUNDEN

FOTO: INGER A. HELDAL

Litt mer enn krig og katastrofer...

Er du opptatt av 3. verdensspørsmål? Er du interessert i å lese reportasjer om den økonomiske og politiske utvikling, om de mange små skritt for å unngå sultkatastrofer og krig, om vanlige mennesker som gjenviner troen på fremtiden? Vil du gjerne følge med i de bistandspolitiske og bistandsfaglige debattene? Nå har du muligheten...

... **JA**, jeg vil ha et gratis-abonnement på Bistandsaktuelt. (Dersom du allerede har fått tilsendt Bistandsaktuelt, adressert til deg, trenger du ikke å krysse av. Da er du allerede i vårt adresseregister.)

... **NEI**, takk. Jeg har fått tilsendt avisen, men ønsker å bli strøket fra adresseregisteret.

Navn:.....

Navn:.....

Adresse: .....

Adresse: .....

Postnr./sted:.....

Postnr./sted:.....

.....

Abon.nr.:.....

SENDES TIL: **bistandsaktuelt**, c/o Norsk Fredskorpssamband Drift A/S, boks 6747 St. Olavs plass, 0130 Oslo.

Ole Bernt Frøshaug legger siste hånd på dokumentarfilmen «Kunnskapens karavane». Han vil vise at veien mot fremtiden må følge gamle stier.

FOTO: IVAN BRODEY

Kunnskap fra kamelryggen

Tradisjoner og modernitet må gå hånd i hånd, mener norsk filmskaper

– Å forkaste gammel kunnskap og bare satse på importerte systemer er å legge grunnlaget for katastrofer, sier Ole Bernt Frøshaug. Han er i ferd med å legge siste hånd på dokumentarfilmen «Kunnskapens karavane», en dokumentarfilm om tradisjonenes muligheter.

• BIBIANA DAHLE PIENE

FILM På kryss og tvers gjennom Afrika glir karavanen, på jakt etter kunnskap og tradisjoner, på jakt etter det fruktbare møtet mellom det gamle og det nye. Dette er møter som gir muligheter for en positiv utvikling, mener Frøshaug.

Fotografen og filmskaperen har fulgt kunnskapens karavaneveier, der røttene til vår egen kultur og utvikling ligger. Det er lett å glemme at Afrika faktisk er sivilisasjonens vugge, når krigene raser, barna sulter og bistandsmillionene ruller. Men i tre år reiste Frøshaug rundt i

Afrika, før han slo seg ned i en steinhytte ved Rift Valley i Kenya.

Herfra skuet han utover den forrevne kløften som skjærer seg 600 mil gjennom det afrikanske kontinentet, der mennesket reiste seg for første gang. Det ga ham et nytt syn på historien. Og ideen til en 50 minutter lang dokumentarfilm.

Åpne noen øyne. Eksempelene han har funnet er mange: Frøbanken i Etiopia som har kastet sekkene med importerte frø og gått tilbake til urgammel kunnskap om jordbruk, frøsorter og biodiversitet; trollmannen og legen i Mali som samarbeider om å helbrede pasientene, og der trollmannens kunnskaper legger grunnlaget for produksjonene av nye medisiner; veterinærene i Kenya som må til nomadene for å lære å spjelke geitebein på en mer effektiv måte.

– Utgangspunktet mitt har vært Afrikas stolte historie, som stedet der de første store sivilisasjonene vokste frem. Jeg vil vise hva som finnes av gammel kunnskap og tradisjoner, og hvor farlig det er å forkas-

te den lokale kunnskapen i utviklingen, sier Frøshaug.

Filmen er produsert med støtte fra en rekke organisasjoner, deriblant NORAD og Utenriksdepartementet.

NRK-fotograf Rolf Larsen fikk ansvaret for det rent filmatiske, og tomanns-teamet har samarbeidet med film- og teaterselskaper i en rekke afrikanske land. Overalt hvor de kom ble de møtt med stor entusiasme for prosjektet.

Muntlig tradisjon. – Da jeg reiste rundt opplevde jeg at folk – politikere, forskere og kulturpersonligheter – snakket mye om hvordan deres kunnskaper ikke blir brukt, at den rett og slett blir oversett. Hvite bistandsarbeidere kommer for å «lære» Afrika hvordan tingene skal gjøres, men glemmer å skjele til afrikanernes egen kunnskap, fremholder han.

En av årsakene til dette er at Afrika preges av et muntlig system for kunnskapsoverføring. Lite er skrevet ned. Så heter det da også at når en gammel mann dør i Afrika, er det

”

Når en gammel mann dør i Afrika, er det som om et helt bibliotek brenner ned.

Afrikansk ordtak

som om et helt bibliotek brenner ned.

– Men kunnskapen er jo der. Og denne kulturen er et enormt viktig redskap i utviklingsprosessen. Det er tragisk at mange i bistandsbransjen så lenge har oversett denne muligheten, mener Frøshaug, som håper at filmen kan bli en tankevekker. Dessuten vil han gjerne riste litt i bistandens – ofte arrogante – trylleformularer om mottakeransvar, strukturtilpasning og så videre.

Uten sjel. – Som en person sier i filmen: Frøet til det moderne samfunnet ligger hos grasrota. Dersom man forkaster den tradisjonelle kunnskapen og bare satser på importerte systemer, vil det føre til katastrofe. Hvis man ikke tar et godt grep om sin egen historie får man en utvikling uten sjel, sier Frøshaug.

Og dét budskapet gjelder ikke bare for Afrika. Det er universelt, fremholder Frøshaug.

– Når man får det tradisjonelle og det moderne til å møtes på en fruktbar måte, får man noe som er bedre enn begge deler.